

~ PUUTU HUOLELLA ~

Päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia
varhaisesta puuttumisesta lastensuojelutoimia vaativissa tilanteissa

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalikasvattajan suuntautumisvaihtoehto
Opinnäytetyö
Kevät 2008
Erika Tiainen

”Tän asian tekee niin vakavaksi se,
että on kysymys lapsesta.”

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

TIAINEN, ERIKA: Puutu huolella. Päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia varhaisesta puuttumisesta lastensuojelutoimia vaativissa tilanteissa

Sosionomi (AMK), Sosiaalikasvattajan suuntautumisvaihtoehto
Opinnäytetyö, 40 sivua, 6 liitesivua

Kevät 2008

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia varhaisesta puuttumisesta lastensuojelutoimia vaativissa tilanteissa. Työn keskeisiä teemoja ovat lastensuojelullisen huolen ilmeneminen päiväkodissa, varhaisen puuttumisen toteuttaminen lapsesta heränneen huolen pohjalta sekä varhaisen puuttumisen edistäminen päiväkodissa. Opinnäytetyön tarkoituksena on myös tuoda esille päiväkodin työntekijöiden näkökulma varhaiseen puuttumiseen.

Työn teoriaosuudessa käsitellään huolta lapsesta, varhaista puuttumista, sekä päivähoitoa puuttumisen ympäristönä. Teoreettisen osan tarkoituksena on sekä esitellä varhaisen puuttumisen prosessia että luoda viitekehys, jota vasten niin työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia kuin tutkimuksen johtopäätöksiäkin voidaan reflektoida.

Opinnäytetyö on luonteeltaan kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastatteluilla. Kahdesta heinolalaisesta päiväkodista haastateltiin yhteensä kuutta työntekijää.

Tutkimustulokset osoittavat, että lastensuojelullinen huoli ilmenee päiväkodissa pääasiassa lapsen oireilusta, lapsen hoitamattomuudesta ja perhelähtöisistä syistä. Huolutilanteiden pohjalta toimimisen lähtökohtana on huolen vakavuuden arviointi, jonka perusteella päätetään muiden toimien tarpeellisuudesta. Tutkimuksen mukaan puuttumisen prosessi etenee useimmissa tapauksissa työntekijöiden välisten keskustelujen jälkeen huolen puheeksiottoon lapsen vanhempien kanssa ja sen myötä muiden yhteistyötahojen mukaantuloon.

Päiväkodin lähtökohdat varhaisen puuttumisen toteuttamiseen perustuvat haastateltujen työntekijöiden mukaan päiväkodin erityiseen, muista puuttumisesta mukanaolevista tahoista poikkeavaan, rooliin sekä ammatin mukanaan tuomiin velvollisuuksiin. Varhaisen puuttumisen edistämiseksi työntekijät puolestaan kaipaavat tutkimustulosten perusteella koulutusta, joka antaisi sekä tietopohjaa että rohkeutta toteuttaa puuttumista vaikeissakin tilanteissa.

Avainsanat: huoli lapsesta, varhainen puuttuminen, päivähoito, lastensuojelutyö

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

TIAINEN, ERIKA: Intervene with concern. The views and experiences of day care workers concerning early intervention in situations demanding child welfare procedures

A Bachelor of Social Services, Social Educator
Bachelor's Thesis, 40 pages, 6 pages of appendices

Spring 2008

ABSTRACT

The aim of the thesis is to find out about the views and experiences of day care workers concerning early intervention in situations demanding child welfare procedures. The main themes of the thesis are the arising of a child welfare – natured concern in day care, the execution of early intervention based on the concern for a child and the advancement of early intervention in day care. The purpose of the thesis is also to bring out the point of view of day care workers on early intervention.

The theoretical part of the thesis discusses the concern for a child, early intervention and day care as an environment for intervention. The purpose of the theoretical part is both to introduce the process of early intervention, and to create a frame of reference, against which the views and experiences of day care workers, as well as the conclusions of the research, can be reflected on.

The thesis is a research of a qualitative nature. The research material was collected by theme interviews. From two day care centres situated in Heinola, altogether six day care workers were interviewed.

The results of the research show that the child welfare – natured concern arises in day care mainly from a child showing symptoms, a child left without care or from family-related reasons. The starting-point in taking action based on situations involving a concern, is the assessment of the concern's gravity. According to the research, the process of intervention proceeds in most cases in the following order: conversations between day care workers, bringing the concern up for discussion with the child's parents, and the participation of other co-operating parties.

According to the interviewed day care workers the grounds of day care in executing early intervention are based on day care's special role, which is different from the role of other parties participating in the intervention, and also on the responsibilities brought on by the profession. Based on the results of the research, the opinions of day care workers point out, that to advance early intervention education is needed in order to bring both the knowledge and the courage to execute interventions also in difficult situations.

Key words: concern for a child, early intervention, day care, child welfare work

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 HUOLI LAPSESTA	3
2.1 Mitä on huoli	3
2.2 Huolesta havainnointiin	4
2.3 Huolen vyöhykkeistö	4
2.4 Huolen puheeksiotto	7
3 VARHAINEN PUUTTUMINEN	8
3.1 Mitä on varhainen puuttuminen	9
3.2 Varhainen puuttuminen verkostotyönä	9
3.3 Varpu-hanke	10
4 PÄIVÄHOITO PUUTTUMISEN YMPÄRISTÖNÄ	12
4.1 Lastensuojelullinen työ päivähoidossa	12
4.2 Lastensuojeluilmoitus päivähoidon velvollisuutena	13
4.3 Moniammatillisuus päivähoidossa	15
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	16
5.1 Tutkimustehtävät	16
5.2 Kohderyhmä	17
5.3 Aineiston hankinta	18
5.4 Aineiston analysointi	19
5.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	19
6 TUTKIMUSTULOKSET	21
6.1 Lastensuojelullisen huolen ilmeneminen – Oireilua, hoitamattomuutta ja perheongelmia	21
6.2 Huolen käsittelystä varhaiseen puuttumiseen – Arviointia, tiimityötä ja yhteistyökumppanuutta	23

6.3 Varhaisen puuttumisen edellytykset – Arjen asiantuntijuutta, velvollisuudentuntoa ja koulutustarvetta	28
7 TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO	31
7.1 Varhaisen puuttumisen prosessi päiväkodissa	31
7.2 Päiväkodin merkitys varhaisessa puuttumisessa	34
8 POHDINTA	36
LÄHTEET	38
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Lasten hyvinvointi ja sen merkittävyys ovat yksi yhteiskunnallisen keskustelun kestoaiheista. Lasten hyvinvointia uhkaavien riskien havaitseminen ja niihin puuttuminen korostuvat erityisesti tämän päivän yhteiskunnassa, jossa erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä on lisääntymässä (Huhtanen 2004a, 207).

Hyvinvoinnin riskien havaitsemisen tärkeyttä tukee tieto varhaisten väliintulojen vaikuttavuudesta; mitä aikaisemmin merkit lasten vaikeuksista havaitaan, sitä helpompi niihin on löytää ratkaisuja. Lasten ongelmien mahdollisimman aikaisen havaitsemisen yhteydessä puhutaankin nykyään varhaisesta puuttumisesta.

Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan paitsi lapsen ongelmien havaitsemista ja niihin puuttumista varhaisessa vaiheessa, myös ongelmia ehkäisevien käytäntöjen luomista. (Huhtanen 2004a, 188.) Yhtenä varhaisen puuttumisen tavoitteena voidaankin pitää itsensä tarpeettomaksi tekemistä, eli varhaisen puuttumisen tarpeen saamista mahdollisimman pieneksi (Laaksola 2008).

Päivähoito on yksi keskeisistä toimintaympäristöistä, missä lasten ja perheiden ongelmat nousevat esille, ja missä niihin kiinnitetään huomiota jo varhain.

Päivähoitotyöllä on siten hyvät lähtökohdat varhaisen puuttumisen toteuttamiseen, varsinkin kun päivähoitojärjestelmä tavoittaa mittavan osan suomalaisista lapsiperheistä. (Junttila 2004, 14-15; Keskinen & Virjonen 2004, 8.)

Päivähoidon työntekijöillä on lisäksi erityislaatuinen mahdollisuus lapsen tilanteen kokonaisvaltaiseen arviointiin, sillä päivähoitotyön asiakkaita ovat sekä lapsi että lapsen vanhemmat. Päivähoidon vahvuutena puuttumisessa voidaankin pitää mahdollisuutta auttaa ja tukea niin lasta kuin koko perhettäkin. (Huhtanen 2004b, 68; Viitasaari 2003, 113.)

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tutkia varhaista puuttumista päiväkodin työntekijöiden näkökulmasta, erityisesti lastensuojelutoimia vaativien tilanteiden osalta. Varhaista puuttumista ja siihen liittyvää huolen näkökulmaa päivähoidon piirissä on tutkittu vasta vähän. Aihe on ajankohtainen ja selvittämisen arvoinen, etenkin kun lisääntyvät ongelmat perheissä näkyvät myös päivähoitotyön muuttuvina vaatimuksina, kuten lastensuojelutarpeen lisääntymisenä päivähoidossa (Huhtanen 2004b, 68). Opinnäytetyön tarkoituksena onkin korostaa

lastensuojelullisen huolen merkitystä osana päivähoidon varhaisen puuttumisen prosesseja. Opinnäytetyön myötä halutaan myös tuoda kuuluviin päivähoidon työntekijöiden ääni. Työntekijöiden näkemykset ja kokemukset kuvaavat päivähoitotyön arkea varhaisen puuttumisen toimintaympäristönä, ja herättävät pohtimaan päivähoidon asemaa varhaisen puuttumisen toteuttamisessa.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsitellään huolta lapsesta, varhaista puuttumista, sekä päivähoitoa puuttumisen ympäristönä. Huolen käsitteeseen liittyen työssä esitellään huolen vyöhykkeistöä ja huolen puheeksioton ennakoitimenetelmää taustoineen ja käyttötarkoituksineen. Varhaisen puuttumisen merkitystä selvitetään sekä verkostotyön näkökulmasta että Varpu-hankkeen kautta. Teoriaosuudessa myös tuodaan esille varhaiseen puuttumiseen liittyvää lastensuojelullista ajattelua tarkastelemalla päivähoidon asemaa puuttumisen ympäristönä ja päiväkodin työntekijöiden roolia lapsen edun toteuttajina. Opinnäytetyön teoreettisen osan tarkoituksena on sekä esitellä varhaisen puuttumisen prosessia että luoda viitekehys, jota vasten niin työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia kuin tutkimuksen johtopäätöksiäkin voidaan peilata ja verrata.

2 HUOLI LAPSESTA

Huolen herääminen on kuin näkisi savua ilman tulta. Kun havainnot lapsesta, perheestä tai perheen olosuhteista herättävät ihmettelyä tai huolentunnetta, on aiheellista arvioida huolen astetta ja sen vakavuutta. (Huhtanen 2004b, 46.) Jos huolenaiheisiin ei puututa, lapsen tilanne voi hankaloitua ja huolen määrä jopa kaksinkertaistua (Liikamaa 2003, 20). Ensimmäiset toiminnan askeleet huolen heräämisen jälkeen, kuten huolen puheeksiottaminen lapsen vanhempien kanssa, eivät ole helppoja tilanteita, mutta lapsen edun toteutumisen kannalta välttämättömiä. (Huhtanen 2004b, 47-48.) Huolen esille tuominen riittävän aikaisessa vaiheessa on myös keskeinen osa kunnioittavan varhaisen puuttumisen käytäntöjä (Eriksson & Arnkil 2005, 7).

2.1 Mitä on huoli

Huolella tarkoitetaan työntekijän subjektiivista näkemystä, joka syntyy kontaktissa asiakkaaseen, eli lapseen tai perheeseen, ja herättää tunteuksia työntekijässä. Huoli herää työntekijän lapsen tilanteesta tekemien havaintojen pohjalta. Työntekijä peilaa tekemiään havaintoja omiin aikaisempiin kokemuksiinsa ja tietoihinsa, ja saa näin kokonaisvaltaisen näkemyksen tilanteesta, joka voi ilmetä eriaistaiseksi huolen tunteena. Tilanteen työntekijässä herättämien tunteiden laatu ja voimakkuus määrittävät huolen asteen. (Eriksson & Arnkil 2005, 20-21.)

Subjektiivisen huolen lähtökohtana on ainutlaatuinen kontaktitieto, jota vain lapsen kanssa tekemisissä olevalla työntekijällä on hallussaan (Eriksson & Arnkil 2005, 24). Huolen tai huolettomuuden kokemus on kokijalle todellista, mutta se ei välttämättä kerro koko totuutta lapsen tai perheen tilanteesta. Kahden eri työntekijän subjektiivisen huolen aste samasta tilanteesta on todennäköisimmin erilainen, koska täsmälleen saman huolen kokeminen on poikkeuksellista. (Arnkil 2004, 220-221.)

2.2 Huolesta havainnointiin

Huolta voidaan Huhtasen (2004b, 46) mukaan pitää signaalina, joka on edellytys puuttumiselle. Esimerkiksi päivähoitossa huoli ilmenee usein lapsen kehitykseen, käyttäytymiseen tai olemukseen liittyvissä asioissa. Huoli voi liittyä itse lapseen tai olla viesti lapsen ympäristön muuttuneista olosuhteista tai kriisistä. Huolen herättyä keskeistä on huolen tarkkailu sekä havaintojen tekeminen ja kirjaaminen. Huolen konkretisointi havaintojen avulla auttaa työntekijöitä selkiyttämään huolenaiheita sekä johtaa pohtimaan tukitekojen mahdollisuuksia. (Huhtanen 2004b, 46; Eriksson & Arnkil 2005, 22-23.)

Havainnoimalla lapsesta kerätty arviointitieto on huoltilanteissa arvokas työväline (Huhtanen 2004b, 70). Havaintojen seulominen, jotta puuttumisen tarvetta ilmaisevat signaalit erottuisivat joukosta, vaatii työntekijältä sekä huolen kohteena olevan lapsen että lapsuusiän kasvun ja kehityksen yleistä tuntemusta (Huhtanen 2004b, 70; Heinämäki 2005, 10-11). Kokoamalla yhteen eri työntekijöiden lapsesta kokemat huolentunteet ja havainnointitiedot on mahdollista saada paitsi kattavampi ja monipuolisempi kuva lapsen senhetkisestä tilanteesta, myös konkreettista aineistoa esimerkiksi puheeksiottotilannetta varten. (Eriksson & Arnkil 2005, 23-24.)

2.3 Huolen vyöhykkeistö

Tilanteeseen, jossa työntekijä kokee huolta sekä lapsesta että omien toimintamahdollisuuksiensa riittävydestä, on kehitetty arvioinnin välineeksi ns. huolen vyöhykkeistö. Vyöhykkeistön kehittivät 1990-luvun lopulla Stakesin Palmuke-projektissa toimineet Tom Erik Arnkil, Esa Eriksson ja Robert Arnkil yhdessä laajan moniammatillisen työntekijäjoukon kanssa. (Eriksson & Arnkil 2005; 3, 25.) Huolen vyöhykkeistön tarkoituksena on auttaa työntekijää selventämään lapsesta kokemansa huolen astetta, sekä kartoittamaan omien auttamismahdollisuuksiensa riittävyttä ja lisävoimavarojen tarvetta (Eriksson & Arnkil 2005, 25). Huolen vyöhykkeistö koostuu neljästä vyöhykkeestä, jotka jakaantuvat työntekijän kokeman huolen perusteella seitsemään huolen asteeseen.

Taulukko 1. Työntekijän kokeman lasta/nuorta koskevan huolen vyöhykkeistö.

EI HUOLTA	PIENI HUOLI		HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
1	2	3	4	5	6	7
Ei lainkaan huolta.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin lisäämisestä.	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti; lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa. Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Huoli erittäin suuri; lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa. Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

1 Ei huolta

Huolettomassa tilanteessa lapsi saa tarvitsemaansa huolenpitoa ja lapsen kasvuolosuhteet ovat hyvät. Työntekijä kokee, että lapsen asiat ovat kunnossa, ja työntekijän omat toimintamahdollisuudet ovat riittävät. (Eriksson & Arnkil 2005, 26.)

2-3 Pieni huoli

Pienen huolen tilanteessa työntekijä tuntee ihmettelyä tai pientä huolta lapsesta. Pientä huolentunnetta saattaa esiintyä toistuvastikin. Työntekijän luottamus omiin auttamismahdollisuuksiinsa on kuitenkin vahva. Pienen huolen vyöhykkeellä asiat ovat vielä yksinkertaisia; puheeksiottaminen on helppoa ja mahdollisuudet varhaiseen puuttumiseen ovat hyvät. (Eriksson & Arnkil 2005, 26.)

4-5 Harmaa vyöhyke

Huolen harmaalla vyöhykkeellä työntekijän kokema huoli lapsesta on jo tuntuva ja voimistuvaa. Työntekijä ei jaksa enää uskoa omiin auttamismahdollisuuksiinsa ja tuntee voimavarojensa ehtyvän. Kasvava huoli lapsesta asettaa työntekijän kahden velvollisuuden väliin; toisaalta vaitiolovelvollisuus puolustaa perheen yksityisyyttä, toisaalta lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus vaatii ilmoittamaan lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta. Harmaa vyöhyke on epäselvää aluetta niin työntekijän toiminnan kuin eri viranomais tahojen yhteistyönkin kannalta. (Eriksson & Arnkil 2005, 26.)

6-7 Suuri huoli

Suuren huolen alueella huolta on paljon ja se on jo jatkuvaa. Työntekijällä ei ole mitään keinoja auttaa lasta. Työntekijän arvion mukaan lapsi on välittömässä vaarassa, ja tilanteeseen on saatava muutos heti. Suuren huolen vyöhykkeellä tilanteen vakavuus on jo tiedossa; työntekijällä ei ole enää mahdollisuutta empiä. Suuri huoli eli ns. kriisivyöhyke on työntekijälle jopa helpompi tilanne kuin huolen harmaa vyöhyke, koska tarve toimia lapsen parhaaksi on niin selvä. (Eriksson & Arnkil 2005, 26.)

Työntekijä voi kartoittaa lapsen tilannetta huolen vyöhykkeistön avulla pitämällä esimerkiksi viikon ajan tukkimiehen kirjanpitoa siitä, mille vyöhykkeelle lapsesta koettu huoli minäkin päivänä asettuu. Kartoitus antaa työntekijälle tietoa siitä, paljonko lapsesta koetaan huolta ja minkä asteista huoli keskimäärin on. (Varpu-kalvopaketti 2008.) Huolen vyöhykkeistön kehittäjien Arnkilin, Erikssonin ja Arnkilin (Pitää puuttua omaan huoleen 2002, 34) mukaan vyöhykkeistöä käyttäneiden työntekijöiden on ollut helppo sijoittaa oma huolensa asteikolle. Vaikeuksia lapsen tilanteen määrittelemisessä on ilmennyt yleisesti vain huolen harmaalla vyöhykkeellä. Harmaata vyöhykettä leimaavaa epäselvyyttä voidaankin jo sinällään pitää viitteenä siitä, että työntekijän ei ole syytä jäädä yksin huolensa kanssa, vaan toimia aktiivisesti tuen ja lisävoimavarojen saamiseksi tilanteeseen. (Pitää puuttua omaan huoleen 2002, 34; Eriksson & Arnkil 2005, 26-27.)

2.4 Huolen puheeksiotto

Lapsesta koetun huolen puheeksiottamista pidetään usein vaikeana tehtävänä. Työntekijä saattaa siirtää puheeksiottamista aina myöhemmäksi tai toivoa, että joku muu ottaisi asian puheeksi. Epävarmuus keskustella vaikeista asioista ja pelko lapsen vanhempien reaktioista voivat olla puheeksiottoa estävinä tekijöinä. Työntekijän oman huolen esille tuominen on kuitenkin perusteltua aina kun huoli muodostuu osaksi työskentelysuhdetta. (Eriksson & Arnkil 2005, 7-8.) Puheeksiottaminen on myös lupaus siitä, että tilanteelle tehdään jotain (Liikamaa 2003, 20).

Huolen puheeksioton ennakointimenetelmä on väline, joka on kehitetty auttamaan työntekijää lasta koskeviin huolutilanteisiin puuttumisessa. Menetelmän avulla työntekijän on helpompi ottaa vaikea asia puheeksi tarpeeksi varhain, lasta ja hänen vanhempiaan kunnioittavalla ja yhteistyötä rakentavalla tavalla. Keskeistä huolen puheeksioton ennakointimenetelmässä on omaan huoleen tarttuminen ja puheeksiottoa koskevien ennakoitien tekeminen. Kun työntekijä ottaa puheeksi oman henkilökohtaisen lasta koskevan huolensa, sen sijaan, että puhuisi lapsen tai perheen ongelmista, keskusteluyhteys lapsen vanhempiin säilyy todennäköisemmin avoimena ja toimivana. (Eriksson & Arnkil 2005; 7, 12.) Ennakoivan työtteen tarkoituksena on puolestaan auttaa työntekijää arvioimaan puheeksioton kulkua ja mahdollisia seurauksia niin, että työntekijän toiminta johtaisi lapsen kannalta parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen. Työntekijä pystyy puheeksiottotilanteita ennakoimalla myös varautumaan paremmin perheen reaktioihin, ja on siten valmiimpi kohtaamaan niin myönteistä kuin kielteistäkin palautetta. (Eriksson & Arnkil 2005, 27-28.)

Työntekijän tueksi puheeksiottotilanteisiin on suunniteltu ns. huolen puheeksioton ennakointilomake (Liite 1). Lomakkeen tarkoituksena on auttaa työntekijää valmistautumaan huolensa puheeksiottamiseen. Tavoitteena on, että lomakkeen avulla harjoittelemalla työntekijä omaksuu huolen puheeksioton ennakointimenetelmän mukaisen ajattelu- ja toimintatavan, ja pystyy soveltamaan sitä työssään ilman lomakettakin. Puheeksioton ennakointilomake koostuu

kysymyksistä, jotka on jaettu kolmeen osa-alueeseen (A.-C.). (Eriksson & Arnkil 2005; 7-8, 12.)

A. Lomakkeen ensimmäisen osan kysymyksiä työntekijä voi pohtia silloin, kun kokee puheeksioton tarpeelliseksi, ja on valitsemassa tilannetta, jossa kehittelee huolensa ilmaisemista. Kysymysten keskeisenä tehtävänä on jäsentää työntekijän tuntemaa huolta ja konkretisoida huolen aiheita. Pohtimisen tukena voi käyttää esimerkiksi huolen vyöhykkeistöä.

B. Toisen osan kysymykset on tarkoitettu mietittäviksi, kun työntekijä on valmistautumassa tapaamaan lapsen vanhemmat, eli juuri ennen puheeksiottotilannetta. Puheeksiottokeskustelun onnistumisen kannalta työntekijän on tärkeää tehdä mahdollisimman paljon ennakoiteja sekä oman käyttäytymisensä että lapsen vanhempien mahdollisten reaktioiden suhteen.

C. Lomakkeen kolmatta kysymysjoukkoa työntekijän tulisi pohtia pian tapaamisen jälkeen. Kysymykset auttavat työntekijää arvioimaan oliko puheeksiottokeskustelu onnistunut, ja miltä lapsen tilanne näyttää keskustelun jälkeen. (Eriksson & Arnkil 2005, 12-17.)

3 VARHAINEN PUUTTUMINEN

Varhaisen puuttumisen käsite pohjautuu kansainväliseen termiin Early Intervention. Kansainvälisessä merkityksessä Early Intervention käsittää tuen tarpeen koko prosessin niin käytännön toimintana kuin palvelujärjestelmän haasteenakin. (Heinämäki 2005, 13.) Suomessa varhaisella puuttumisella on yleisesti tarkoitettu sitä, että lapsen ongelmat havaitaan ja niihin pyritään löytämään ratkaisuja mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (Huhtanen 2007, 28). Varhainen puuttuminen työtapana puolestaan ohjaa ammattilaisia tunnistamaan huolensa ja ottamaan asian puheeksi tarpeeksi aikaisin. Varhainen puuttuminen on myös kirjattu sekä tavoitteena että toimintatapana hallinnon linjauksiin ja tavoitteisiin. (Heinämäki 2005, 14.)

3.1 Mitä on varhainen puuttuminen

Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan lapsen asioihin tarttumista mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, sen jälkeen kun työntekijässä on herännyt huoli lapsesta. Huolenaiheet voivat olla monenlaisia, liittyen esimerkiksi lapsen hyvinvointiin, kehitykseen, elämäntilanteeseen ja olosuhteisiin. (Huhtanen 2004a, 188.)

Varhaisessa puuttumisessa on pohjimmiltaan kyse lapsen oikeuksien toteutumisesta. On lapsen etujen mukaista, että häntä kuullaan ja tilanteisiin puututaan. (Liikamaa 2003, 20.) Tehokkainta varhainen puuttuminen on silloin, kun se ehkäisee tai hidastaa ongelmia jo varhain lapsen elämässä (Huhtanen 2004b; 9, 45).

Varhainen puuttuminen etenee tapahtumasarjana eli prosessina. Se ei noudata selkeää kaavaa, joka toimisi tilanteessa kuin tilanteessa. Puuttumisen prosessi käynnistyy, kun työntekijä havaitsee huolta herättäviä signaaleja lapsessa. Prosessin tavoitteena on ehkäistä ongelmien syntyä tai estää jo syntyneiden ongelmien kärjistymistä, sekä löytää ratkaisuja lapsen tilanteeseen. Varhaisella puuttumisella on siis kaksi ulottuvuutta: preventio eli ehkäisevä toiminta ja interventio eli korjaava toiminta. (Huhtanen 2007, 28-31.) Varhaisen puuttumisen painopisteen olisi suotavaa olla ennalta ehkäisevässä työssä, koska varhaiset interventiot eli väliintulot on todettu sekä lapsen edun että yhteiskunnallisen hyödyn näkökulmasta tehokkaimmiksi. (Huhtanen 2004a, 205-206; Huhtanen 2007, 30.)

3.2 Varhainen puuttuminen verkostotyönä

Varhainen puuttuminen ei ole ainoastaan lapsilähtöisiin ongelmiin paneutumista, vaan ongelmiin puuttuminen voi koskea myös lapsen perhettä ja kasvuympäristöä. Lapsen ja perheen ongelmat ovat voineet kehittyä pitkän ajan kuluessa monien eri tekijöiden vaikutuksesta. Siksi myös ongelmien ratkaiseminen on prosessi, joka vaatii perheen tilanteen selvittämistä yhdessä eri alojen asiantuntijoiden kanssa. (Huhtanen 2007, 29-30.) Varhaisessa puuttumisessa tarvitaan siis usein

moniammatillista yhteistyötä. Moniammatillisuus onkin yksi keskeisiä varhaiseen puuttumiseen yleisesti liitettäviä piirteitä. (Huhtanen 2004a, 189-190.)

Varhaisen puuttumisen toteutumista voidaan edistää tekemällä sitä seuraava yhteistyö sujuvaksi. Huolen puheeksiottaminen tilanteeseen mukaan tarvittavien tahojen kanssa toimii yhteistyön käynnistäjänä. Yksittäiselle työntekijälle yhteistyöverkosto edustaa usein kaivattua lisävoimavaraa ja tukea omaan työskentelyyn. (Liikamaa 2003, 20; Eriksson & Arnkil 2005, 40.)

Yhteistyöverkostoja käsiteltäessä puhutaan usein myös verkostomaisesta työotteesta tai verkostotyöstä. Verkostotyötä voidaan kuvailla lapsen tilanteeseen liittyvien eri tahojen, eli verkostojen, voimavarojen etsimisenä ja yhdistelemisenä, tavoitteenaan lapsen kannalta parhaan mahdollisen ratkaisun löytäminen. (Arnkil 2004, 214.) Moniammatillinen verkosto on tehokas, kun se koostuu toisiaan täydentävistä asiantuntemuksen osista, joita eri ammattilaiset pystyvät hyödyntämään tarpeen tullen (Seikkula & Arnkil 2005, 9-10). Varhaista puuttumista vaativissa tilanteissa korostuukin juuri tiedon näkökulma. Lapsen etua toteuttavien yhteistyökäytäntöjen ja periaatteiden tulisi olla kaikkien ammattilaisten tiedossa ja hyödynnettävissä. (Huhtanen 2004a, 204.)

3.3 Varpu-hanke

Varhaisen puuttumisen käsitteen käytön Suomessa on aloittanut sosiaali- ja terveysministeriö. Ministeriö on ollut mukana käynnistämässä useita hankkeita ja projekteja liittyen varhaiseen puuttumiseen. (Huhtanen 2004a, 188.) Yksi kattavimmista sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamista hankkeista oli Varpu eli varhaisen puuttumisen hanke (2001-2004), jonka toteutuksesta vastasivat yhteistyössä Stakes ja Lastensuojelun keskusliitto. Hankkeeseen osallistuivat myös keskeiset hallinnonalat sekä lastensuojelun, päihde- ja mielenterveysalan järjestöt. Stakesin osalta Varpun toiminta jatkui vielä vuosina 2004-2007 osana Sosiaalialan kehittämishanketta, ja vielä sen jälkeenkin osana Stakesin perustoimintaa. (Varpu-kalvopaketti 2008.)

"Miksi aina, kun lapsen tai nuoren elämässä tapahtuu jotain kamalaa, joku taho kertoo että olivathan ongelmat jo vuosia sitten nähtävissä? Jos ne kerran nähdään ja tiedetään, miksi ei puututa ajoissa?"

Tämä kysymys oli Varpu-hankkeen kannattelevana ajatuksena. Varpu-toiminnan tavoitteina oli, niin valtakunnallisella, alueellisella kuin paikallistasollakin, kehittää sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmien kykyä puuttua lasten, nuorten ja lapsiperheiden ongelmiin varhaisessa vaiheessa, kehittää ja levittää varhaista puuttumista ja yhteistyötä tukevia menetelmiä sekä tiedottaa lasten ja nuorten tarpeista, ongelmista ja palveluista. (Varpu-kalvopaketti 2008.)

Stakesin ja sen edustaman julkisen sektorin osalta Varpu-toiminta keskittyi kehittämishankkeiden toteutukseen pilottialueilla sekä valtakunnalliseen ja alueelliseen menetelmäkoulutukseen. Pilottialueilla Länsi-Uudellamaalla ja Kainuun maakunnassa esimerkiksi koulutettiin kuntien työntekijöitä varhaiseen puuttumiseen ja verkostomaiseen työskentelyyn, lisäksi alueille koulutettiin erityisiä verkostokonsultteja, joita työntekijät saattoivat tilata vetämään verkostopalavereja. Stakes myös tuotti koulutuksellisia julkaisuja varhaisen puuttumisen käytännöistä. (Varpu toiminta Stakesissa 2008.)

Kolmannen sektorin edustajana Varpu-hankkeesta vastanneen Lastensuojelun keskusliiton toiminta kohdistui kulttuuriseen muutokseen tähtäävään keskusteluun. Alueelliset Varpu-foorumit olivat yksi ajattelutapojen muutokseen tähdännyt toimintamuoto. Foorumit kokosivat yhteen erityyppisissä tehtävissä lasten ja nuorten parissa toimivia henkilöitä, ja tarjosivat paikan, jossa pohtia esimerkiksi alueiden lapsipoliittista tilannetta, yhteistoiminnan kehittämistarpeita ja vaikuttamistoiminnan muotoja. Tavoitteena oli luoda osallistujien välille yhteinen näkemys lasten ja nuorten tukemisesta ja tämän kautta yhteisen toiminnan kehittämisestä varhaisen puuttumisen näkökulmasta. Samalla pystyttiin levittämään tietoa hyvistä käytännöistä, joita järjestöpuolella varhaisen puuttumisen kysymyksissä jo hyödynnettiin. (Järjestöjen Varpu-projekti 2002-2005; 2008.)

4 PÄIVÄHOITO PUUTTUMISEN YMPÄRISTÖNÄ

Laki lasten päivähoidosta (36/1973) asettaa päivähoitotyön tavoitteeksi lasten kotien tukemisen näiden kasvatustehtävässä ja lapsen tasapainoisen kehityksen edistämisen yhdessä kotien kanssa. Tarjoamalla lapselle hoitoa ja kasvatusta sekä vanhemmille mahdollisuuden työssäkäyntiin, päivähoito toteuttaa myös perhe-, sosiaali-, työvoima- ja koulutuspoliittista tehtävää (Huhtanen 2004b, 45; Junttila 2004, 13). Lähtökohdat tuen tarpeen kohtaamiselle ovat siis hyvät, etenkin kun päivähoitojärjestelmä tavoittaa mittavan osan suomalaisista lapsiperheistä. Lisäksi päivähoitotyön luonne neutraalina peruspalveluna mahdollistaa luontevan kontaktin luomisen tuen tarpeessa oleviin perheisiin, ja sitä kautta myös vaikuttamisen lasten ja lapsiperheiden arkeen. (Junttila 2004, 14-15; Keskinen & Virjonen 2004, 8.)

4.1 Lastensuojelullinen työ päivähoitossa

Päivähoitossa tehtävää työtä ohjaa päivähoitolain ohella myös lastensuojelulaki. Lastensuojelulaki määrittelee lastensuojelulliset toimenpiteet ja antaa oikeutuksen puuttumiselle päivähoitokotiin. (Huhtanen 2004b, 68; Lastensuojelulaki 417/2007.) Lastensuojelulain ensisijaisena tarkoituksena on turvata lapsen etu. Tavoitteena on tukea vanhempia heidän kasvatustyössään perhe- ja yksilökohtaisen, sekä ehkäisevän että korjaavan, lastensuojelutyön keinoin. Laki asettaa täten myös päivähoitotyön taustaksi lastensuojelullisen ajattelun. (Eriksson & Arnkil 2005, 33; Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lapsen edun vastainen kehitys on yleensä nähtävissä jo varhaisessa vaiheessa. Mitä aikaisemmin ongelmat havaitaan ja niihin puututaan, sitä tehokkaammin toteutuu myös lapsen etu. (Mahkonen 2003, 48.) Varhaisen puuttumisen näkökulmasta päivähoitokotiin on kaksi tehtävää: pyrkiä ennaltaehkäisemään ongelmien syntymistä, ja toisaalta toteuttaa korjaavaa toimintaa jo syntyneiden ongelmien ratkaisemiseksi (Huhtanen 2004b, 45). Lastensuojelullisen työn toteutumisesta päivähoitokotiin edesauttavat työntekijöille välittyvä

kokonaisvaltainen kuva lapsen ja perheen elämästä sekä päivähoiton mahdollisuudet tarjota tukea koko perheelle (Huhtanen 2004b, 68).

Päivähoito voi myös toimia lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Tällöin päivähoito toteuttaa ehkäisevää ja korjaavaa lastensuojelutyötä osana normaalia toimintaansa. (Huhtanen 2004a, 195.) Päivähoidolla lastensuojelullisena tukimuotona on tärkeä merkitys niin lapsen kuin koko perheenkin tukemisen kannalta. Lapselle päivähoito tarjoaa turvaa ja virikkeitä, vanhemmille puolestaan tukea ja ohjausta arjen ongelmissa. Suurin hyöty lapsen sijoittamisesta päivähoitoon avohuollon tukitoimenpiteenä saavutetaan lastensuojelun ja päivähoiton työntekijöiden suunnitelmallisella yhteistyöllä. (Junttila 2004, 15; Rantala 2004, 99.)

4.2 Lastensuojeluilmoitus päivähoiton velvollisuutena

Lastensuojelulaki velvoittaa jokaisen lasten parissa työskentelevän aikuisen tekemään lastensuojeluilmoituksen lain 25§:n mukaisesti. Ilmoitusvelvollisuus koskee täten myös kaikkia päivähoitotyön piiriin kuuluvia työntekijöitä.

25§ Ilmoitusvelvollisuus

Sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt sekä muun sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän tai turvapaikan hakijoiden vastaanotto toimintaa tai hätäkeskustoimintaa taikka koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa olevat henkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan salassapitosäännösten estämättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. (Lastensuojelulaki 417/2007)

Suomessa kynnys lastensuojeluilmoituksen tekemiseen on korkea (Huhtanen 2004, 68). Lastensuojeluilmoituksen tekemistä saatetaan empiä useastakin syystä. Kaikki lasten parissa työskentelevät eivät tunne lakia riittävästi, ja ymmärrys omasta ilmoitusvelvollisuudesta saattaa olla puutteellista. (Söderholm 2004, 12; Eriksson & Arnkil 2005, 33.) Lastensuojelullisen tarpeen kohtaaminen voi myös olla työntekijälle niin harvinaista, että yhteistyökanavat lastensuojelun työntekijöihin eivät ole vielä kehittyneet. Yksi keskeisimmistä lastensuojeluilmoituksen tekoa estävistä tekijöistä on kuitenkin pelko siitä, että ilmoitus olisi turha, tai toisaalta, että se johtaisi suoraan lapsen huostaanottoon. (Eriksson & Arnkil 2005, 33.) Lisäksi työntekijöiden keskuudessa lastensuojeluilmoitus saatetaan kokea ammatillisesti epävarmaksi maastoksi, etenkin jos ilmoituksen tekemisen pelätään johtavan luottamuksellisen suhteen rakoiluun tai jopa katkeamiseen (Mahkonen 2003, 202).

Vaikka lastensuojeluun liittyvät kysymykset koetaan päivähoidon piirissä usein vaikeiksi, on päivähoiton työntekijöiden rooli lastensuojeluilmoituksen tekijänä ja siten myös varhaisen puuttumisen käynnistäjänä merkittävä. Puuttumisen kynnystä voi madaltaa ajatus siitä, että päivähoiton työntekijöiden ei tarvitse itse osata arvioida, johtaako huolen ilmoitus lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. (Huhtanen 2004b, 68-69; Heinämäki 2005, 82.) Kun huoli on saatettu lastensuojelun arvioitavaksi, on lastensuojelutyöntekijöillä ilmoituksen perusteella velvollisuus tutkia lapsen tilanne ja käynnistää tarvittavat tukitoimet. Vain harvoin lastensuojeluilmoitus johtaa lapsen kiireelliseen huostaanottoon. (Eriksson & Arnkil 2005, 33-34.) Lastensuojeluilmoitus voi kuitenkin olla lastensuojeluviranomaisilta puuttuva, tarpeellinen tieto, joka ratkaisee lapselle ja perheelle järjestettävät tukitoimet, ja jouduttaa mahdollisia lastensuojelutoimenpiteitä (Eriksson & Arnkil 2005, 34; Mahkonen 2003, 48-49).

Lastensuojelun näkökulmasta päivähoiton tehtävänä on vastata lastensuojeluilmoituksen tekemisestä,

- kun lapsen hoitoa ja kasvatusta vakavasti laiminlyödään
- kun lapseen kohdistuu pahoinpitelyä (fyysistä tai psyykkistä)
- kun lapseen käytetään fyysistä väkivaltaa
- kun lapsen vanhemmat käyttävät runsaasti päihteitä

- kun lapsen fyysisten tarpeiden tyydyttämisessä ilmenee puutteita (jatkuva ravinnon, asianmukaisen vaatetuksen, yöunen tai muun sellaisen puute)
- kun vanhemmillä on vakavia mielenterveysongelmia
- kun lapsi oireilee (väsymys, pelot, ahdistuneisuus, levottomuus)
(Huhtanen 2004b, 69.)

4.3 Moniammatillisuus päivähoidossa

Päivähoito on moniammatillinen työympäristö, jossa eri ammattialojen edustajat työskentelevät tiiviisti yhdessä. Päivähoitotyön parissa työskentelevillä eri ammattikunnilla on kullakin omat roolinsa ja tehtävänsä. (Huhtanen 2004b, 90; 97-98.) Yksittäisen työntekijän ei tarvitse osata ja tietää kaikkea (Viitasaari 2003, 115). Lasten ja perheiden monimuotoisten ongelmien ratkaisemiseksi ammatillista apua voidaan tarvittaessa pyytää muun muassa muilta sosiaali- ja terveysalan asiantuntijoilta. Päivähoidon tärkeimpiä yhteistyökumppaneita ovatkin lastenneuvolan, perheneuvolan, sosiaalityön ja kotipalvelun työntekijät. Moniammatillisen yhteistyön merkitys korostuu siis sekä päivähoiton sisällä että suhteissa ulkopuolisiin asiantuntijatahoihin. (Viitasaari 2003, 115; Huhtanen 2004b, 85.)

Moniammatillisuus päivähoiton piirissä merkitsee nykyään myös perhekeskeisen ajattelutavan toteuttamista. Perinteisesti moniammatillinen yhteistyö on ollut asiantuntijoiden johtamaa, mutta uuden voimavarakeskeisen näkökulman myötä lapsen perhe nähdään tärkeänä kumppanina puuttumisen prosessissa. (Huhtanen 2004a, 199-202.) Päivähoidon ja perheiden syvempää yhteistyötä voidaan siis kuvata kasvatuskumppanuudeksi (Kaskela & Kekkonen 2006, 11).

Kasvatuskumppanuuden käsite sisältyy olennaisena osana myös valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan, jossa kasvatuskumppanuuden yhdeksi tavoitteeksi on asetettu lapsen erityisen tuen tarpeen tunnistaminen mahdollisimman varhain (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2006, 32). Parhaimmillaan toimiva kasvatuskumppanuussuhde edesauttaa lapsen edun toteutumista, ja voi olla merkittävä tekijä kunnioittavan varhaisen puuttumisen edistämässä (Kaskela & Kekkonen 2006, 14-15).

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksen lähtökohtana oli selvittää varhaista puuttumista päiväkodeissa, ja tuoda esille päiväkotien työntekijöiden näkökulma aiheeseen. Tätä taustaa vasten aihetta tuntui luontevalta lähteä tutkimaan kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen keinoin. Kvalitatiivinen tutkimus pyrkii kuvailemaan todellista elämää ja sen myötä myös tutkimuksen kohteeksi valittua ilmiötä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005; 129-130, 152). Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole tuottaa suoraan yleistettävissä olevaa tietoa. Tästä johtuen kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohdejoukko voidaan valita tarkoituksenmukaisesti, ja tapausmäärä voi olla pienikin. Kvalitatiivisen tutkimuksen taustalla vaikuttaa kuitenkin ajatus siitä, että tutkimalla tarkasti yksittäisiä tapauksia on mahdollista saada selville merkityksiä, jotka pätevät myös yleisemmällä tasolla. (Eskola & Suoranta 1998, 61-62; Hirsjärvi ym. 2005; 171.)

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on luonteenomaista käyttää aineistonhankintamenetelmiä, joissa tutkittavien oma näkökulma pääsee esille (Hirsjärvi ym. 2005, 155). Tämän tutkimuksen tavoitteen toteutumisen kannalta sopivimmaksi kvalitatiiviseksi aineistonhankintatavaksi koettiin aineiston kerääminen teemahaastatteluilla. Teemahaastattelumenetelmän uskottiin mahdollistavan kattavan, mutta aiheeseen kohdistetun aineiston keräämisen, sekä antavan hyvät lähtökohdat aineiston analysoinnille haastattelussa käytettyjen teemojen pohjalta (Eskola & Suoranta 1998, 87-89).

5.1 Tutkimustehtävät

Tutkimuksen päätavoitteena oli selvittää päiväkotien työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia varhaisesta puuttumisesta lastensuojelutoimia vaativissa tilanteissa.

Päätutkimustavoitteeseen etsittiin vastauksia seuraavien tutkimustehtävien avulla:

- Miten lastensuojelullinen huoli lapsesta ilmenee päiväkodissa?

- Miten päiväkodissa toteutetaan varhaista puuttumista lapsesta heränneen huolen pohjalta?
- Miten päiväkotien edellytyksiä varhaiseen puuttumiseen voitaisiin edistää?

Tutkimuksessa keskityttiin varhaista puuttumista toteuttavista tahoista päivähoitotyöhön, ja vielä tarkennettuna eri päivähoitomuodoista ainoastaan päiväkodeissa tehtävään työhön. Tutkimus myös rajattiin käsittämään varhaisen puuttumisen kohteista vain lastensuojelullisen näkökulman sisältävät tilanteet. Näillä valinnoilla haluttiin korostaa varhaisen puuttumisen merkitystä ja puuttumisen lastensuojelullista lähtökohtaa päiväkodeissa, sekä erityisesti päiväkodin työntekijöiden roolia varhaisen puuttumisen toteuttajina. Lisäksi selkeillä rajauksilla haluttiin kohdistaa tutkimus selvittämään vain tätä yhtä ilmiötä tarkasti ja kokonaisvaltaisesti.

5.2 Kohderyhmä

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat heinolalaisten päiväkotien työntekijät. Tutkimuslupa päiväkotien työntekijöiden haastattelemiseksi haettiin Heinolan kaupungin sosiaalilautakunnalta (Liite 2). Kun tutkimuslupa oli myönnetty, mahdollisuutta osallistua tutkimukseen tarjottiin kahdelle sattumanvaraisesti valitulle heinolalaiselle päiväkodille. Molemmat päiväkodit osoittivat kiinnostusta tutkimusta kohtaan, ja antoivat suostumuksensa työntekijöiden haastattelemiseen.

Tutkimukseen osallistuneita työntekijöitä oli yhteensä kuusi: kahdesta päiväkodista haastateltiin kolmea työntekijää kummastakin. Työntekijät valikoituvat haastateltaviksi oman kiinnostuneisuutensa perusteella. Haastatteluihin osallistuminen oli työntekijöille vapaaehtoista. Haastateltavista neljä oli lastentarhanopettajia, ja kahdella oli päivähoitajan koulutus. Kaikki haastatellut työntekijät kertoivat työskennelleensä päiväkodissa jo pitkään, osa jopa kymmeniä vuosia.

5.3 Aineiston hankinta

Tutkimus toteutettiin haastattelututkimuksena. Haastattelumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua, joka tapahtuu keskustelunomaisesti, ja jonka aihealueet etenevät teemoittain vapaassa vastausjärjestyksessä (Eskola & Suoranta 1998, 87). Teemahaastattelu valittiin aineistonhankintamenetelmäksi, koska haastateltaville haluttiin antaa tilaa kertoa vapaamuotoisesti omista näkemyksistään ja kokemuksistaan tutkimusaiheeseen liittyen. Ennalta asetettujen teemojen toivottiin kuitenkin rajaavan keskusteluita niin, että ne kohdistuisivat vastaamaan tutkimuksen tavoitteeseen ja tutkimustehtäviin.

Haastattelukeskustelujen tueksi suunniteltiin teemahaastattelurunko (Liite 3), jonka lähtökohdista olivat tutkimukselle asetetut tutkimustehtävät.

Haastattelurunkoon rakentui siis kolme teema-aluetta tutkimustehtävien perusteella: Huoli lapsesta, Huolesta varhaiseen puuttumiseen ja Varhaisen puuttumisen edellytykset. Kuhunkin teemaan liittyi lisäksi apukysymyksiä, joiden tarkoituksena oli jäsentää keskustelun kulkua teemojen sisällä.

Teemahaastattelurunko lähetettiin etukäteen tutkimukseen osallistuviin päiväkodeihin haastateltaville tutustuttavaksi.

Haastattelut toteutettiin päiväkodin tiloissa, jotta tutkimukseen osallistuminen olisi mahdollisimman vaivatonta haastateltaville. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja, eli haastatteluhetkellä paikalla olivat vain haastattelijat ja haastateltava. Haastattelut tallennettiin nauhoittamalla. Suostumuksensa nauhoittamiseen antoivat sekä päiväkotien johtajat että haastatteluihin osallistuvat työntekijät. Haastattelutilanteiden alussa keskusteltiin vielä yleisesti tekeillä olevasta tutkimuksesta ja sen lähtökohdista sekä haastattelun kulusta ja haastattelujen nauhoittamiseen liittyvistä seikoista. Lisäksi haastateltavilla oli mahdollisuus esittää kysymyksiä teemahaastattelurungosta.

Haastattelujen kestot vaihtelivat puolesta tunnista 45 minuuttiin. Muutamassa haastattelussa pidettiin pieniä taukoja haastateltavien pyynnöstä. Vastausjärjestys oli vapaa, mutta useimmat haastateltavat halusivat kuitenkin käsitellä teema-alueet haastattelurungon mukaisessa järjestyksessä. Teemahaastattelumenetelmän

mukaisesti haastattelija vielä varmisti jokaisessa haastattelussa, että kaikki teema-alueiden kysymykset tulivat käsitellyiksi (Eskola & Suoranta 1998, 87).

Haastattelija myös esitti tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä.

Haastattelutilanteiden jälkeen haastattelija kirjasi vielä ylös huomioitaan, jotka saattaisivat muuten unohtua, eivätkä välttämättä välittyisi nauhoituksista.

5.4 Aineiston analysointi

Aineiston analysoinnin ensimmäinen vaihe oli nauhoitettujen teemahaastattelujen litterointi, eli puhtaaksikirjoittaminen. Haastattelut litteroitiin sanatarkasti haastateltavien puhetta vastaavaksi aineistoksi. Myös tauot ja hiljaisuudet merkittiin kirjoitettuun tekstiin. Näin saatu aineisto luettiin läpi useaan kertaan, jotta kaikki oleellinen tieto aineistosta tulisi huomioituksi. Haastattelut luettiin sekä kokonaisuuksina että teema-alueittain. Perusteellisen aineistoon tutustumisen uskottiin toimivan hyvänä lähtökohtana varsinaiselle analysointiprosessille (Eskola & Suoranta 1998, 152-153).

Useiden lukukertojen jälkeen, kun aineisto oli tullut tutuksi, haastatteluista alkoi erottua tiettyjä yhtäläisyyksiä. Haastateltavien vastauksissa korostuneita merkityksiä ja usein toistuneita ilmauksia lähdettiin alustavasti järjestelemään sekä teemoittain että yhteneväisyyksien ja eroavuuksien perusteella.

Teemahaastattelurunko apukysymyksineen auttoi seulomaan käsiteltävästä aineistosta tutkimustehtäviin selkeimmin vastaavaa tietoa. Aineistosta saatiin näin esille teema-alueiden kannalta keskeisimmät aiheet johdonmukaisiksi kokonaisuuksiksi koottuina. Kvalitatiivisen aineiston analyysille tyypilliseen tapaan aineistosta tiivistettyjä kokonaisuuksia tulkitsemalla on pyritty löytämään myös uusia näkökulmia tutkimusaiheeseen. (Eskola & Suoranta 1998; 138, 176.)

5.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Jotta tutkimusta voitaisiin pitää luotettavana, tulisi sen olla kokonaisuudeltaan sekä objektiivinen, reliaabeli että validi. Tieteellistä tutkimusta tehtäessä pyritään

siis tuottamaan objektiivista, eli yleisesti pätevää ja puolueetonta tietoa, jonka luotettavuus toteutuu tutkimuksen reliaabeliuden eli toistettavuuden, ja validiuden eli pätevyuden, kautta. (Uusitalo 1995; 25, 84-86; Hirsjärvi & Hurme 2000, 185.) Kvalitatiivisen tutkimuksen arvioinnissa nämä luotettavuuteen liittyvät käsitteet nähdään kuitenkin hieman perinteisestä poikkeavalla tavalla; kyse ei ole mittaustulosten luotettavuuden arvioinnista, vaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuutta arvioidaan koko tutkimusprosessin näkökulmasta (Eskola & Suoranta 1998, 211-212).

Tutkimusprosessin arvioiminen tutkimuksen luotettavuuden lähtökohtana asettaa arvioinnin kohteeksi myös tutkijan ja hänen subjektiivisuutensa tutkimusta kohtaan. Tiedostamalla oman subjektiivisuutensa, eli omakohtaiset, mahdollisesti puolueelliset näkemyksensä aiheesta, tutkija kohentaa mahdollisuuksiaan objektiivisen tiedon tuottamiseen ja sen myötä tutkimuksen luotettavuuden toteutumiseen. (Uusitalo 1995, 25-26; Eskola & Suoranta 1998, 211.) Tämän tutkimuksen tutkimusprosessin kuluessa tutkimuksen eri vaiheita on kutakin arvioitu erikseen niitä toteutettaessa, jotta subjektiiviset näkemykset eivät missään tutkimuksen vaiheessa pääsisi vaikuttamaan tutkimuksen luotettavuuteen.

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa myös tutkimustulosten tarkkuus; tutkimuksesta tulisi käydä ilmi, miten tutkimustulokset on luokiteltu, ja millä perusteella tulkintoja on esitetty. Tämän tutkimuksen raportoinnissa on pyritty siihen, että tutkimusaineistosta poimittujen suorien lainausten käyttö auttaisi ymmärtämään tutkimustulosten tulkinnan prosessin kokonaisuutta ja johtaisi siten tutkimuksen mahdollisimman hyvään kokonaisluotettavuuteen. (Hirsjärvi ym. 2005, 217-218.)

Eettisyys nousee tutkimustyössä esille tutkimuksen veloitteena yhteiskuntaa kohtaan. On eettistä tähdätä luotettaviin tutkimustuloksiin ja pyrkiä torjumaan mahdollisia tutkimuksessa sattuvia virheitä. (Uusitalo 1995, 30.) Tässä tutkimuksessa eettisyyteen on niin ikään pyritty läpi tutkimusprosessin. Erityistä huomiota on kiinnitetty siihen, että tutkimuksen tulokset vastaisivat alkuperäistä tutkimusaihetta, koska eettisyyden kriteerit täyttävän tutkimuksen tulee myös tutkia sitä, mitä sen on alunperinkin ollut tarkoitus tutkia (Uusitalo 1995, 30).

Toisaalta katsottuna tutkimuksella on eettisiä velvoitteita myös tutkimukseen omia tietojaan luovuttamalla osallistuneita haastateltavia kohtaan. Heidän tulee suostua vapaaehtoisesti osallistumaan tutkimukseen, jotta eettisyyden periaate säilyy, ja heidän tietojensa on lisäksi säilyttävä suojattuina. (Uusitalo 1995, 30-32.) Tähän tutkimukseen osallistuneet työntekijät tulivat mukaan oman kiinnostuksensa pohjalta. Osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen, eikä haastateltavilla ollut mitään velvoitteita tutkimuksen suhteen. Myös kaikki haastattelutilanteet sujuivat haastateltavien ehdoilla ja haastateltavien vapaaehtoista osallistumista kunnioittaen. Haastatteluista saatua aineistoa käsiteltiin salassapitovelvollisuutta noudattaen, ja tutkimuksen raportoinnissa kiinnitettiin lisäksi huomiota haastateltavien anonymiteetin säilymiseen.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustulokset on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäinen osa käsittelee huolta lapsesta; millaiset havainnot johtavat huolen ilmenemiseen päiväkodissa. Toisessa osassa kuvaillaan huolentunteen prosessointia ja varhaiseen puuttumiseen liittyviä toimia sekä yhteistyökumppaneiden merkitystä. Kolmas osa selvittää päiväkodin roolia puuttumisessa ja nostaa esille puuttumista edesauttavia tekijöitä.

Tutkimustulosten esittelyssä on käytetty paljon suoria lainauksia haastateltavien puheista, jotta yksi tutkimuksen lähtökohdista, puheenvuoron antaminen varhaisen puuttumisen asiantuntijoille, päiväkotien työntekijöille, toteutuisi.

6.1 Lastensuojelullisen huolen ilmeneminen – Oireilua, hoitamattomuutta ja perheongelmia

Lastensuojelullinen huoli lapsesta huomataan päiväkodissa useimmiten jo pienistä asioista. Mitä paremmin työntekijä tuntee lapsen, sitä nopeammin hän myös huomaa huolta ilmentävät, pienetkin, oireet. Haastateltavien nimeämät yleisimmintä huolta herättävät tekijät voidaan jaotella kolmeen ryhmään: lapsen oireilu, lapsen hoitamattomuus ja perhelähtöiset syyt.

Haastattelujen perusteella keskeisimmäksi huolta herättäväksi tekijäksi nousi selvästi lapsen oireilu, eli lapsen käyttäytymisen muuttuminen. Kaikki haastateltavat mainitsivat tämän lastensuojelullisen huolensa yhdeksi lähtökohdaksi.

”Useimmiten se ensimmäisenä näkyy niin, että lapsi oireilee jollakin tavalla.”

Lapsen käyttäytymisen muutoksia kuvailtiin hyvin vaihteleviksi ja lapsikohtaisiksi. Lapsi voi olla masentunut, itkuinen, vetäytyvä ja haluton kontaktiin, tai toisaalta aggressiivinen, levoton ja ylivilkas. Oireilun mainittiin niin ikään näyttävätyvän esimerkiksi lapsen takertumisena työntekijöihin tai päinvastoin kaiken kosketuksen välttelemisenä. Myös lapsen puheiden merkitys nousi haastatteluissa esille. Työntekijät kertoivat kiinnittävänsä huomiota sekä lapsen puheiden sisältöön että tapaan, jolla lapsi asioistaan kertoo. Lapsen muuttunut käytös näkyy työntekijöiden mukaan lapsen koko päiväkotipäivässä.

”Se (huoli) näkyy kokonaisvaltaisesti lapsesta, siis lapsen käytöksestä...”

Lisäksi puolet haastateltavista kertoi huolestuvansa lapsen hoitamattomuudesta. Likaiset vaatteet, hoitamaton olemus tai selvä aliravitsemus herättävät työntekijöiden huomion. Esimerkkinä muutamat työntekijät mainitsivat, miten lapsi saattaa maanantaina päiväkodissa syödä silmiinpistävästi paljon, ja joskus jopa kertoa, että kotona ei ollut viikonloppuna tarjolla kunnon ruokaa.

”Nää ulkoiset tekijät, ja se hoitamatta jääminen...”

Lapseen liittyvien merkkien, oireilun ja hoitamattomuuden, lisäksi työntekijät kiinnittävät huomiota lapsen perheeseen liittyviin tekijöihin, kuten vanhempien käyttäytymiseen ja olemukseen, tai perheenjäsenten välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Haastateltavat kuvailivat perheen sisäisten vaikeuksien, kuten erotilanteiden, elämänhallinnan ongelmien tai alkoholi- ja mielenterveysongelmien, näkyvän nopeasti myös päiväkodissa.

”Vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta tarkkailemalla voi saada... sitä painoa sille asialle.”

”...että jos vanhemmalla on vaikka masennusta... niin kyllähän se näkyy sitten lapsessakin...”

Tutkimuksessa painottui kuitenkin se, että yksi oire itsessään ei vielä ilmennä lastensuojelullista huolta, vaan huolen heräämisessä on kyse useiden tekijöiden summasta. Myös oireiden jatkuvuutta pidettiin yhtenä lastensuojelullisen huolen lähtökohtana.

6.2 Huolen käsittelystä varhaiseen puuttumiseen – Arviointia, tiimityötä ja yhteistyökumppanuutta

Lapsesta heränneen huolen käsitteleminen on päiväkodin työntekijöiden mielestä sekä tapauskohtainen että työntekijäkohtainen prosessi. Jokainen käsittelee huolentunnetta omalla tavallaan. Useimmille haastateltaville on kuitenkin työkokemuksen myötä muodostunut selkeä polku sille, miten huolutilanteissa toimitaan. Lähtökohtana on huolen vakavuuden arviointi, jonka perusteella päätetään muiden toimien tarpeellisuudesta. Useimmissa tapauksissa puuttumisen prosessi etenee työntekijöiden välisten keskustelujen jälkeen huolen puheeksiottoon lapsen vanhempien kanssa ja sen myötä muiden yhteistyötahojen mukaantuloon.

Lapsesta heränneen huolen tarkempaa havainnointia pidetään haastateltavien mukaan päiväkotiympäristössä luonnollisena ja helppona asiana. Työntekijöille tulevat nopeasti tutuksi sekä lapset että heidän vanhempansa, kun perheiden kanssa eletään yhdessä sitä jokapäiväistä arkea. Niin lapsen, perheen kuin perheen elämänpiirinkin tunteminen auttaa työntekijöitä arvioimaan huolta herättävien tekijöiden merkitystä lapsen tilanteen kokonaisuuden kannalta.

”Me nähdään lasta monta tuntia, me nähdään lasta joka päivä, ja me nähdään myös vanhempia joka päivä, me nähdään vanhempia siinä oman lapsen kanssa...”

Lapsesta koetun huolen vakavuutta haastateltavat kuvailivat tapaus- ja lapsikohtaiseksi. Useimmat mainitsivat huolen johtavan toimintaan jos lapsen kehitys tai hyvinvointi vaarantuu. Työntekijän oman kokemuksen vastaavista tilanteista arvioitiin myös auttavan huolen vakavuuden arvioinnissa.

”...että lapsen hyvinvointi on uhattuna. Selkeesti.”

”... jos lapsi kärsii, tai lapsella on paha olla, niin sitten se on nopeaa toimintaa...”

”... siinä on se oma omatunto, että jos tuntee, että nyt on tosi kyseessä...”

Työntekijät määrittelevät lapsesta heränneen huolen vakavuutta myös yhdessä. Kaikilla on oma näkemyksensä tilanteesta, yksi työntekijä voi olla enemmän huolissaan kuin toinen. Jos kuitenkin kaikki ovat yhtä paljon huolissaan, voidaan huolta jo pitää riittävän vakavana, jotta se johtaa puuttumiseen.

”... yhteinen päätös... tullaan yhdessä siihen tulokseen, että tässä tarvitaan apua.”

Haastateltavat myös kertoivat arvioivansa työyhteisön kesken sekä omia voimavarojaan että päiväkodin resursseja lapsen auttamiseen. Lapsesta koettu huoli nähtiin erityisen vakavana, jos työntekijöillä oli tunne, että päiväkodin käytettävissä olevat keinot eivät enää riitä tukemaan lasta ja tämän perhettä.

”...että lapsi tarvitsee enemmän kuin mitä päiväkotiki voi tarjota...”

Osa haastateltavista pohti, että jos huolen vakavuutta joutuu miettimään, silloin huoli onkin jo oikeasti vakava. Huolen vakavuus myös ylittää työntekijän oman

epävarmuuden puuttumiseen. Vaikka työntekijät kertoivat välillä epäröivänsä huolen esille tuomista, määrittivät he sen kuitenkin tärkeäksi osaksi omaa työtänsä, etenkin yksittäisen lapsen edun toteutumisen kannalta.

”... sellanen ohje vois olla, että mieluummin... vois puuttua aikasemmin, tavallaan rohkeesti, luottaa... siihen omaan ammattitaitoon.”

”Mieluummin toimii, kuin jättää toimimatta ja miettii, että kannattaisko...”

Ensimmäiseksi varsinaiseksi toiminnan askeleeksi mainittiin lähes kaikissa haastatteluissa huolentunteesta keskusteleminen oman työparin kanssa tai oman ryhmän tiimipalaverissa. Työntekijät kertoivat saavansa tiimityöstä tukea sekä huolen asteen arvioimiseen että jatkotoimenpiteiden kartoittamiseen. Huolen tuominen työyhteisön tietoisuuteen koettiin helpoksi tavaksi aloittaa huolen pohjalta toimiminen.

”... ensin keskustellaan työntekijät keskenään, ja siinähan tulee jokaiselta oma mielipide... tää on yleensä se summa, että jos kaikki on yhtä huolissaan, niin sitten lähdetään eteenpäin.”

”Meidän on niin helppo täällä, kun me ei tehdä yksin töitä oikeestaan ollenkaan... että aina on siinä työpari, aina on tiimityötä.”

Toisena merkittävänä näkökulmana haastatteluissa korostui huolen esille ottaminen lapsen vanhempien kanssa. Työntekijöiden näkemykset olivat yhteneväisiä erityisesti sen suhteen, että lapsen tilanteesta tulisi keskustella vanhempien kanssa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Puheeksioton toivottiin tuovan sekä muutosta lapsen tilanteeseen että huojennusta tai varmennusta työntekijän kokemaan huoleen. Huolen puheeksiottamista lapsen vanhempien kanssa kuvailtiin vaikeaksi, mutta välttämättömäksi askeleeksi puuttumisen

polulla. Työntekijöiden kokemukset puheeksiottotilanteista olivat pääasiassa positiivisia, vaikka yhteisymmärrystä vanhempien kanssa ei olisi aina löytynytäkään.

”Sitä lähdetään käsittelemään perheen kanssa. Ne vanhemmat ei aina oo samaa mieltä, mutta siis hyvässä hengessä tapahtuu se erimielisyyskin.”

Haastatteluista kävi myös ilmi, että työntekijät haluavat välttää lapsen tilanteeseen puuttumista vanhempien selän takana. Luottamuksellista suhdetta lapsen vanhempiin kunnioitetaan päiväkodissa, ja molemmin puolisen avoimuuden toivotaan kantavan myös ongelmatilanteiden yli. Haastateltavista kaksi painotti erityisesti sitä, että vain äärimmäisissä tapauksissa yhteydenotot muihin asiantuntijatahoihin tapahtuvat ilman vanhempien suostumusta.

”...vanhempien kanssa keskustellaan... vanhemmat ovat lapsensa asiantuntijoita... mutta jos on kyse esimerkiksi jostain fyysisestä pahoinpitelystä, inestistä tai väkivallasta, niin silloin voidaan ohittaa vanhemmat näissä, että me mennään suoraan sosiaalitoimeen.”

Lähes kaikki haastatellut työntekijät nimesivät päiväkodille läheisimmäksi yhteistyötahoksi lastenneuvolan. Neuvolaa pidetään matalan kynnyksen paikkana, jonne päiväkodin työntekijöiden on helppo ottaa yhteyttä ja kysyä esimerkiksi neuvoja lapsen asioihin liittyen. Lapsen terveydenhoitajalta saatu tuki lapsen ja perheen avuntarpeen arvioinnissa nähdään ensisijaisen tärkeänä.

”Melkein aina... kun tämmösen asian eteen on joutunut... on aloittanut neuvolasta.”

Neuvolan ohella toisena päiväkodin merkittävänä yhteistyökumppanina pidetään lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä ja sitä kautta sosiaalitoimea. Tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden näkemyksissä oli silti myös eroavuuksia juuri

sosiaalityöntekijöiden roolin suhteen. Osalla haastateltavista oli positiivisia kokemuksia päiväkodin ja sosiaalityöntekijän välisestä, erityisesti varhaisessa vaiheessa käynnistetyistä, yhteistyöstä. Varhainen yhteistyö nähtiin toimivana mahdollisuutena toteuttaa ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä päiväkodissa.

”...kun on tavallaan oppinu näkemään ne riskiperheet, niin ottaa sen sosiaalityöntekijän heti mukaan...”

Muutamien haastateltavien kertomuksista kävi puolestaan ilmi, että lastensuojelun mukaantulon koetaan tekevän puuttumisesta jo astetta vakavamman, kenties myös virallisemmän, toimenpiteen. Tämän vuoksi yhteydenottoa saatetaan jopa harkita pidempään. Keskusteluissa nousi esille myös lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus. Suhdettaan lastensuojeluilmoitukseen työntekijät kuvailivat kahdesta näkökulmasta: onko itse tehnyt lastensuojeluilmoitusta, ja miten suhtautuu yleisesti ottaen lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Vain osalla työntekijöistä oli omakohtaisia kokemuksia lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Mielipiteet ilmoituksen tekemisen suhteen puolestaan jakautuivat haastateltavien keskuudessa kahtia; haastatelluista työntekijöistä puolet kertoi välttävänsä lastensuojeluilmoituksen tekemistä pyrkimällä työssään ennaltaehkäisevään toimintaan, kun taas toinen puoli työntekijöistä piti ilmoituksen tekemistä jo pienienkin asioiden perusteella tärkeänä ja oikeutettuna.

Tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden näkemykset päiväkodin ja muiden asiantuntijatahojen välisen yhteistyön toimivuudesta vaihtelivat laidasta laitaan. Muutamissa vastauksissa yhteistyötä kuvailtiin ongelmalliseksi ja kehittymättömäksi; haastateltavilla oli kokemus, että yhteistyökumppaneita ei tunneta riittävän hyvin, eikä tiedonkulku lapsen asioihin liittyen ole luontevaa ja molemminpuolista. Suurimmalla osalla työntekijöitä oli kuitenkin positiivisia kokemuksia puuttumistilanteiden mukanaan tuomasta yhteistyöstä. Keskusteluiden perusteella päiväkodin työntekijöille näyttää olevan selvää, että puuttumisen kanssa ei pidä eikä tarvitse jäädä yksin. Tukea voi pyytää muilta ammattilaisilta, ja useimmiten vaikeissa tilanteissa yhteistyöllä saadaankin aikaan parhaita tuloksia.

6.3 Varhaisen puuttumisen edellytykset – Arjen asiantuntijuutta, velvollisuudentuntoa ja koulutustarvetta

Päiväkodin lähtökohdat varhaisen puuttumisen toteuttamiseen perustuvat työntekijöiden mukaan päiväkodin erityiseen, muista puuttumisesta mukanaolevista tahoista poikkeavaan, rooliin sekä ammatin mukanaan tuomiin velvollisuuksiin. Varhaisen puuttumisen edistämiseksi työntekijät puolestaan kaipaavat koulutusta, joka antaisi sekä tietopohjaa että rohkeutta toteuttaa puuttumista vaikeissakin tilanteissa.

Tutkimuksessa selvitettiin päiväkodin ja päiväkodissa työskentelevien ammattilaisten roolia varhaisen puuttumisen prosessissa. Päiväkodilla on haastateltavien mukaan merkittävä rooli varhaisen puuttumisen toteutumisessa. Useista työntekijöiden vastauksista ilmenee, että päiväkodin erityinen rooli, suhteessa muihin puuttumisessa mukana oleviin tahoihin, on lapsen arjen asiantuntijuus. Päiväkodin työntekijät tapaavat lasta jo ajallisestikin katsottuna enemmän kuin kukaan muu yhteistyökumppaneista. Lisäksi työntekijät elävät lapsen mukana kaikissa arjen tilanteissa.

”Meillä on... aivan erilailta siihen lapsen arkeen ote.”

”Me nähdään lasta, meillä on tietoa lapsesta, voi kertoa faktat lapsesta.”

Muutamit työntekijät painottivat myös päiväkodin roolin merkitystä sen suhteen, että päiväkotia pidetään peruspalveluna, jolla ei ole, esimerkiksi lastensuojelutyölle tyypillistä, ns. virallisen leimaa. Päiväkodissa työntekijät pystyvät tarvittaessa havainnoimaan lasta sekä tarkkailemaan lapsen ja vanhempien välistä vuorovaikutusta luonnollisissa tilanteissa, ilman, että lapsi ja vanhemmat kokevat olevansa arvioitavina.

”... vanhemmat ei aina edes ajattele, et siinä on jonkun toisen silmät, jotka seuraa sitä.”

”Me saadaan kyllä... hyvin nopeesti semmonen tuntuma siihen sen lapsen hyvinvointiin.”

”...semmonen ainutlaatuinen (rooli), jos vertaa kaikkia muita...”

Tutkimuksessa kartoitettiin myös sitä, millaisina päiväkodin työntekijät kokevat omat oikeutensa ja velvollisuutensa puuttumiseen. Vastausten perusteella puuttuminen koetaan työnkuvaan liittyvänä velvollisuutena, jota ei voi pakoilla. Useimmat haastateltavat määrittivät oman velvollisuutensa puuttumiseen työn mukanaan tuomana pakkona. Muutamat haastateltavat pohtivat lisäksi puuttumisen oikeuden ja velvollisuuden eroa, ja päätyivät siihen, että puuttuminen ei tunnu koskaan oikeudelta, koska se on työhön sidottua ja aina niin vaikeaa.

”...kun mä koen sen et se on lapsen etu, niin silloin mulla on niinku oikeus ja velvollisuus siihen puuttua.”

”Valtavat velvollisuudet tietysti... virka velvoittaa.”

Tutkimuksessa työntekijöitä pyydettiin kuvailemaan, mikä varhaisessa puuttumisessa on heidän mielestään helppoa tai vaikeaa. Puuttumista helpottavina tekijöinä pidettiin selkeitä merkkejä huolen vakavuudesta (esimerkiksi fyysisen pahoinpitelyn jäljet), luottamuksellista suhdetta lapsen vanhempiin, yhteistyökumppaneilta saatua tukea sekä ammatilliseen rooliin vetoamista.

”...mä en puutu niinku henkilökohtaisesti, vaan ammatti-ihmisenä...”

”...helppoa on, kun tän asian tekee niin vakavaksi se, että on kysymys lapsesta.”

Kaikki haastatellut työntekijät painottivat kuitenkin, että puuttuminen on aina vaikeaa. Helpottavien tekijöiden kuvailtiin tuntuvan kovin pieniltä puuttumisen vaikeuteen verrattuna. Työntekijät perustelivat varhaisen puuttumisen vaikeutta monesta eri näkökulmasta; työntekijän kokemattomuus, tiedonpuute eri

tukimuotojen saatavuudesta sekä lapsen vanhempien kielteinen suhtautuminen voivat hankaloittaa puuttumista aikaisessa vaiheessa. Merkittävimpänä yksittäisenä puuttumista vaikeuttavana tekijänä haastatteluista nousi kuitenkin esiin tunne perheen yksityisyyden puolelle astumisesta. Perheiden arveltiin varjelevan yksityisyyttään nykypäivänä jopa enemmän kuin ennen. Muutamat työntekijät kuvailivat itseään ulkopuolisiksi auttajiksi, joita on puuttumisessa vastassa perheen yksityisyyden muuri.

Keskeisimmäksi varhaisen puuttumisen toteutumista edistäväksi tekijäksi haastateltavat nimesivät koulutuksen. Koulutuksella viitattiin sekä työntekijän omaan koulutustaustaan ja sen ajantasaisuuteen että työnantajan avustuksella hankittavaan lisä- ja täydennyskoulutukseen. Päiväkotien työntekijöiden nykyisen koulutustason riittävydestä haastateltavien mielipiteet jakautuivat kahtia. Puolet haastateltavista, eli kolme työntekijää koki, että täydentävää koulutusta on viime vuosina ollut hyvin saatavilla, ja että työntekijöiden tietopohja puuttumisen toteuttamiseen on hyvä. Toiset kolme haastateltavaa sen sijaan peräänkuuluttivat lisää koulutusta, koska uutta tietoa tarvitaan koko ajan, eivätkä työntekijöiden useita vuosikymmeniä sitten saamat koulutukset ole enää ajantasaisia.

”Eli koulutus ja sellanen tietopuoli on ensimmäinen kyllä tosi tärkeä asia. Ja sitten toinen on, että tietenkin kokemuksen myötä sitten... tulee sitä rohkeuttakin puuttua, puuttua sitten asioihin varhaisessa vaiheessa.”

”Ammattitaito ja koulutus on kaiken a ja o.”

Yhdeksi varhaisen puuttumisen edellytykseksi mainittiin myös tietoisuuden lisääminen. Tietoisuudella tarkoitettiin sekä työntekijöiden omaa henkilökohtaista tietoisuutta että yleistä yhteiskunnallista tietoisuutta varhaiseen puuttumiseen liittyvistä tekijöistä. Henkilökohtaisesta näkökulmasta katsottuna työntekijät kaipaavat paitsi tietoa ja esimerkkejä varhaisen puuttumisen käytännöistä, myös keskustelua koko aihealueesta, jotta varhainen puuttuminen tulisi jokapäiväiseksi osaksi työtä, ja sen myötä työntekijöiden rohkeus puuttua kasvaisi.

Yhteiskunnallisen näkökulman kannalta haastateltavat tähdensivät yleisen

tietoisuuden lisäämistä sekä myönteisen mielikuvan luomista koko varhaisen puuttumisen kentästä.

”... tietoisuus siitä, miten paljon sillä voisi auttaa perheitä, ei oo välttämättä vielä saavuttanut kaikkia...”

”... meille se on vielä semmonen tabu...”

”... itsestä se lähtee... se, että uskaltaa puuttua...”

7 TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO

Tutkimustulosten yhteenveto on syntynyt tarkasteltaessa tutkimuksesta saatuja tuloksia suhteessa tutkimuksen taustalla vaikuttavaan teoreettiseen pohjaan. Tämä tarkastelu toi esille kaksi keskeistä kokonaisuutta: varhaisen puuttumisen prosessin päiväkodissa sekä päiväkodin merkityksen varhaisen puuttumisen kentässä. Tutkimustulosten tulkinta teoreettisen viitekehyksen kautta avasi myös uusia näkökulmia päiväkodissa toteutettavaan varhaiseen puuttumiseen ja sen edistämiseen. Tulkinnan yhteydessä syntyi lisäksi ajatus esittää tutkimustuloksista noussut keskeinen sanoma tiivistetyssä muodossa. Ajatuksen pohjalta toteutui *Huolenkantajan muistilista* (Liite 4), joka kuvastaa sekä haastateltujen työntekijöiden näkemyksiä puuttumisesta että puuttumiseen liittyvää teoreettista taustaa.

7.1 Varhaisen puuttumisen prosessi päiväkodissa

Varhaisen puuttumisen prosessin lähtökohtana päiväkodissa on lapsesta herännyt huoli. Tutkimuksen mukaan lastensuojelullinen huoli lapsesta ilmenee päiväkodissa pääasiassa lapsen käyttäytymiseen tai lapsen olemukseen liittyvistä havainnoista. Myös havainnot lapsen perheestä voivat aiheuttaa huolta. Perheiden ongelmatilanteet ja vaikeudet, sekä niiden vaikutus lapseen, näkyvät

päivähoidossa, kuten Viitasaarikin (2003, 104) mainitsee. Työntekijän kokema subjektiivinen, eli omakohtainen huolentunne rakentuu havaintojen lisäksi sekä työntekijän aiemmista lapseen liittyvistä tiedoista että työntekijän arviosta käytettävissä olevien voimavarojen riittävydestä. Eriksson ja Arnkil (2005, 21) kuvaavatkin huolta kokonaisvaltaiseksi näkemykseksi, joka syntyy työntekijän suhteuttaessa lapsen tilanteesta tekemiään havaintoja aiempaa kokemuspohjaansa vasten.

Huolen tarkkailu ja lapsen havainnoinnista saatu tieto auttavat huolutilanteissa työntekijöitä sekä jäsentämään että konkretisoimaan huolenaiheitaan (Huhtanen 2004b; 46, 70; Eriksson & Arnkil 2005, 23). Tutkimuksesta selviää, että päiväkodin työntekijät pitävät huolen tarkempaa havainnointia helppona tehtävänä (vrt. Huhtanen 2004b, 69). Havaintojen merkitys korostuu erityisesti silloin, kun työntekijät pyrkivät arvioimaan huolentunteensa vakavuutta. Lapsesta koetun huolen vakavuuden aste määräytyy jokaisessa huolutilanteessa tapauskohtaisesti. Huolen vakavuuden mittareina työntekijät pitävät lapsen hyvinvoinnin vaarantumista sekä päiväkodin omien resurssien riittävyttä. Lapsen ja perheen syvällisiä ja monitahoisia ongelmia ei usein pystytäkään ratkaisemaan pelkästään päiväkotityön keinoin (Huhtanen 2004b, 48). Kun huolen vakavuus ja epäily voimavarojen riittämisestä johtavat huolen tarkempaan käsittelyyn ja sen myötä mahdollisiin jatkotoimenpiteisiin, myös varhaisen puuttumisen prosessi etenee ajatuksen tasolta toiminnaksi.

Varhaiseen puuttumiseen liittyvät varsinaiset toimet käynnistyvät päiväkodissa lapsesta heränneen huolen käsittelemisestä. Tutkimuksesta selviää, että työntekijät käsittelevät huolta yhdessä, tiimityön keinoin. Oman tiimin ja koko työyhteisön tuki koetaan voimavaraksi, joka edesauttaa varhaisen puuttumisen toteutumista; työntekijän ei tarvitse tehdä arvioita eikä päätöksiä lapsen tilanteesta yksin. Toimiva työyhteisö voidaankin siten nähdä osaltaan yhtenä edellytyksenä nykypäivän haasteisiin vastaamisessa päiväkotityön piirissä (Keskinen & Virtanen 1999, 5). Myös Viitasaaren (2003, 114) mukaan työntekijät pitävät tärkeänä päiväkodin sisäisen ammatillisen tuen merkitystä. Päiväkodin työntekijöiden keskuudessa toteutuu jo itsessään moniammatillisen tuen näkökulma, koska päiväkodeissa usein työskentelee eri ammattiryhmien edustajia (Huhtanen 2004b,

97). Myös Heinämäki (2005, 72) toteaa, että päivähoidon piirissä moniammatillista yhteistyötä tehdään sekä oman työyhteisön sisällä että muiden tahojen kanssa.

Huolen puheeksiottaminen lapsen vanhempien kanssa on työntekijöiden kokemuksen mukaan merkittävä osa päiväkodissa toteutettavaa varhaista puuttumista. Huolen esille tuomista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa painotetaan päiväkodissa erityisesti siitä syystä, että avoimen ja luottamuksellisen suhteen säilymisen lapsen vanhempiin koetaan tarjoavan parhaat lähtökohdat koko perheen auttamiselle. Myös päivähoitotyötä ohjaavassa varhaiskasvatussuunnitelmassa todetaan, että lapsen hyvinvointiin liittyviin huolenaiheisiin ja ongelmiin tulisi hakea ratkaisua yhdessä lapsen vanhempien kanssa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 35). Tutkimuksesta kävi ilmi, että huolen puheeksiottamista pidetään tärkeänä myös sen takia, että se saa aikaan liikettä ja muutoksia huoltilanteessa. Huolen puheeksiottaminen johtaa aina johonkin; työntekijän kokema huolentunne voi heikentyä tai voimistua, ongelma voi ratketa tai toisaalta vaatia nopeita tukitoimenpiteitä (Eriksson & Arnkil 2005, 37-38).

Päiväkodin työntekijöiden koulutus ja ammattitaito keskittyvät pääasiassa kasvatukselliseen ja hoidolliseen työhön, eikä työntekijöiden tarvitse eikä pidäkään olla kaikkien alojen asiantuntijoita. Varhaisen puuttumisen prosessin edetessä päiväkodin työntekijät tukeutuvat muiden asiantuntijoiden apuun, ja toimivat siten myös moniammatillisen yhteistyön käynnistäjinä. Viranomaisten välinen yhteistyö ja yhteistyön keinoin tapahtuva puuttuminen on keskeisessä osassa etenkin tilanteissa, joissa ilmenee lastensuojelun tarvetta (Huhtanen 2004b, 48). Moniammatillinen yhteistyö koetaan hedelmällisimmäksi silloin, kun kaikilla yhteistyötahoilla on selkeänä mielessä yhteinen päämäärä, eli lapsen parhaaksi toimiminen sekä koko perheen auttaminen ja tukeminen. Tutkimukseen osallistuneet työntekijät nostivat esille myös moniammatillista yhteistyötä vaikeuttavia tekijöitä, kuten salassapitovelvollisuuden, niin eri ammattiryhmien välillä kuin suhteessa lapsen vanhempiinkin, sekä tiedottamisen puutteen, niin yhteistyöhön kuin lapseenkin liittyvissä asioissa (ks. Huhtanen 2004b, 92-95).

Moniammatillisen yhteistyön pelisäännöistä tulisikin sopia puuttumisen prosessissa mukana olevien eri yhteistyötahojen kesken, jotta yhteistyön pulmakohdat eivät estäisi työskentelyn tärkeimmän lähtökohdan, lapsen edun, toteutumista (Huhtanen 2004b; 85, 92).

7.2 Päiväkodin merkitys varhaisessa puuttumisessa

Päiväkodin merkitys varhaisen puuttumisen toteuttajana pohjautuu tutkimustulosten perusteella päiväkodin erityislaatuiseen rooliin lapsen arjen asiantuntemuksesta. Lapsi viettää hoitopaikassaan suuren osan päivästä ja päiväkodissa vietettyjen tuntien aikana työntekijät ovat lapselle läheisimpiä saatavilla olevia aikuisia. Työntekijöillä on mahdollisuus havainnoida lasta eri tilanteissa ja elää mukana lapsen arjessa. Päiväkodeissa tehtävän työn voidaankin katsoa mahdollistavan kokonaisvaltaisen suhteen kehittymisen lapsen ja työntekijän välille. (Ks. Kivijärvi & Keskinen 1999, 52; Viitasaari 2003, 107-108.) Lisäksi tutkimuksessa nousi esille päiväkodin rooli muita viranomaistahoja epävirallisempaa palveluna. Keskinen ja Virjonen (2004, 8) kuvaavatkin kaikkia päivähoitomuotoja yleisesti ottaen luonteiltaan normaaleiksi peruspalveluiksi. Päiväkotia voidaan pitää neutraalina, matalan kynnyksen paikkana, joka kuitenkin tarjoaa ammattilaisille mahdollisuuden luoda kontakti tuen tarpeessa oleviin lapsiperheisiin (Keskinen & Virjonen 2004, 8).

Päiväkodin edellytykset varhaisen puuttumisen toteuttamiseen perustuvat haastateltujen työntekijöiden näkemysten mukaan vahvasti myös työn mukanaan tuomiin velvollisuuksiin. Vaikka puuttuminen koetaan vaikeaksi tehtäväksi, se on kuitenkin työntekijöiden laissa säädetty velvollisuus. Päiväkodin velvollisuus puuttumiseen korostuu erityisesti lastensuojelutoimia vaativissa tilanteissa, jolloin päiväkodin työntekijöiltä saatu tieto voi olla ratkaisevaa sekä lapsen edun toteutumisen että jatkotoimenpiteiden määrittymisen kannalta (Eriksson & Arnkil 2005, 34). Varhaisen puuttumisen ajattelu työntekijän ammatillisena velvollisuutena tekee kuitenkin haastateltavien mielestä puuttumisesta vain vähän helpompaa. Varhaisen puuttumisen vaikeus tuli tutkimuksessa esille etenkin suhteessa perheen yksityisyyden rikkomiseen. Nykypäivän privatisoitunut

elämänmuoto on johtanut siihen, että muiden ihmisten asioihin puuttumista pidetään yleisesti epäkunnioittavana ja loukkaavana tekona (Huhtanen 2004b, 68; Eriksson & Arnkil 2005, 3). Haastatellut työntekijät kuitenkin tähdensivät sitä, että lapsen edun ensisijaisuuden tulisi aina ohittaa pelko perheen yksityisyyden loukkaamisesta. Lisäksi Eriksson ja Arnkil (2005, 34) muistuttavat, että lapsen vanhempien kielteisten reaktioiden todennäköisyys pienenee, kun varhainen puuttuminen toteutetaan avoimesti ja yhteistyöhenkisesti, lasta ja hänen vanhempiaan kunnioittavalla tavalla.

Huhtasen (2004a, 205) mukaan varhaisen puuttumisen käytäntöjen kehittäminen edellyttää henkilöstön kouluttamista. Työntekijöiden käyttöön tarvitaan yhä enemmän erilaisia työotteita ja tukipalveluita, jotka helpottavat perheiden ja heidän moninaisten ongelmiansa kohtaamista. Myös tutkimukseen osallistuneet päiväkodin työntekijät korostivat koulutuksen merkitystä varhaisen puuttumisen edistäjänä. Haastatellut työntekijät kaipasivat varhaisen puuttumisen toteuttamisen tueksi sekä koulutusta ja tietoa puuttumiseen liittyen että esimerkkejä toimiviksi havaituista varhaisen puuttumisen käytännöistä. Viitasaarikin (2003, 116) tähdentää, että päivähoiton ammattilaisilla on halua oppia kohtaamaan työssään vaikeita tilanteita, kunhan työntekijöiden ammattitaitoa vahvistetaan koulutuksen ja kokemusperäisen oppimisen keinoin. Työntekijät mainitsivat haastatteluissa myös lapsiperheille tarkoitettujen eri tukimuotojen tuntemisen tarpeellisuuden. Kuten Pihlajakin (2004, 117) korostaa, jokaisen päiväkotityöntekijän tulisi tietää, mitä palveluita ja tuen muotoja on tarjolla lähialueilla, jotta lapsi ja perhe voitaisiin ohjata tarpeitaan vastaavien tukimuotojen piiriin. Tutkimuksesta nousi lisäksi esille varhaista puuttumista edistävästä tekijöistä erityisesti yhteiskunnallisen tietoisuuden lisääminen, jonka myötä myös päiväkodin merkitys osana varhaista puuttumista korostuisi. Tutkimustulosten perusteella voidaan olettaa, että varhaisen puuttumisen myönteisten vaikutusmahdollisuuksien esille tuominen edistäisi osaltaan puuttumisen toteutumista.

8 POHDINTA

Tämän tutkimuksen aihe muotoutui halusta yhdistää kolme sosiaalialantyyppien tärkeää osa-aluetta, varhainen puuttuminen, lastensuojelullinen ajattelu sekä päiväkotityö, yhdeksi kokonaisuudeksi. Luonnollisimmalta varhaisen puuttumisen ja lastensuojelun välisen yhteistyön ympäristöltä tuntui päiväkotityöntekijöiden. Päiväkodin työntekijät valittiin tutkimuksen kohderyhmäksi myös sen takia, että yhtenä tutkimuksen lähtökohtana oli ajatus puheenvuoron antamisesta käytännön tason varhaisen puuttumisen toteuttajille.

Tutkimuksen tutkimustehtäviä lähdettiin rakentamaan tutkimusaiheeseen, varhaisen puuttumisen eri näkökulmiin, ja valittuun kohderyhmään, päiväkodin työntekijöihin, liittyvien taustatietojen pohjalta. Tutkimusprosessin aikana tutkimustehtävät vielä tarkentuivat lopulliseen muotoonsa. Tutkimuksen kulkua ohjasi myös osaltaan kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillinen aineistolähtöisyys. Teoria ja aineisto kulkivat tutkimusta tehtäessä rinnakkain. Etenkin tutkimustulokset heijastavat aineistolähtöistä näkökulmaa; haastatteluista saatu aineisto toimii tulosten esittelyn punaisena lankana. Aineistoa kokoamalla ja analysoimalla löytyivät vastaukset tutkimustehtäviin, mutta samalla kootun aineiston luonne ja sen analysoinnin tulokset vaikuttivat koko tutkimuksen kulkuun. Tutkimuksen lopullinen muoto ja tulokset täsmentyivät siis näin koko tutkimusprosessin myötä.

Tutkimus kokonaisuudessaan vastasi asetettuihin tutkimustehtäviin onnistuneesti. Haastatteluilla kerätty aineisto oli kattava, ja se mahdollisti erityisen hyvin tutkimuksen tavoitteena olleen työntekijöiden näkökulman esille tuomisen. Tutkimuksesta saadut tulokset osoittavat, että perheiden arkielämän ongelmat, kuten elämänhallinnan ja vanhemmuuden vaikeudet, heijastuvat myös päiväkodin arkeen. Päiväkodin työntekijät joutuvat vastaamaan uudenlaisiin haasteisiin, kuten lasten ja perheiden yhä monimuotoisempien ongelmien kohtaamiseen ja käsittelemiseen sekä toimivien ja kattavien yhteistyökäytäntöjen luomiseen. Päivähoidon kehitysnäkymissä tulevatkin jatkossa korostumaan laadun kehittäminen, työntekijöiden osaamisen lisääminen sekä vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön vahvistaminen (Huhtanen 2004b, 104).

Tutkimustulokset käsittelevät myös varhaiseen puuttumiseen liittyvää lastensuojelullista näkökulmaa laajasti ja todenmukaisesti. Lastensuojelutarve näyttäytyy päiväkodin työntekijöille usein jo varhain, mikä vahvistaa osaltaan käsitystä varhaisen puuttumisen vaikutusmahdollisuuksista päiväkodissa. Lastensuojelullisen ajattelun sijoittumista luontevaksi osaksi päiväkotityötä puoltaa myös päiväkodin työntekijöiden kokonaisvaltainen näkemys lapsen tilanteesta (Huhtanen 2004b, 68). Päiväkodissa pystytään parhaiten vastaamaan lastensuojelutarpeeseen toimimalla yhteistyössä muiden asiantuntijatahojen kanssa. Tästä johtuen moniammatillinen yhteistyö nouseekin myös tutkimuksesta saatujen tulosten perusteella yhä keskeisemmäksi osaksi koko päivähoidotyön kenttää.

Varhaisen puuttumisen ja perheiden tukemisen näkökulmasta yhtenä jatkotutkimushaasteellisena esimerkkinä voitaisiin pitää varhaisen puuttumisen jälkeisiä tapahtumia päiväkodissa; toteutuuko varhainen tuki päiväkodissa ja millaisia ovat päiväkodin tuenmuodot. Toisenlaisia näkemyksiä varhaisen puuttumisen toteutumisesta tarjoaisi puolestaan tutkimus, jonka kohderyhmänä olisivat lasten vanhemmat. Varhainen puuttuminen on ilmiönä kuitenkin niin monimuotoinen, että sen piiristä löytyy paljon hyviä tutkimusmahdollisuuksia.

Työn nimi *Puutu huolella* kuvastaa varhaisen puuttumisen kahta keskeistä ulottuvuutta; kunnioittava puuttuminen toteutetaan huolen kautta, eli huoli toimii puuttumisen välineenä, ja lisäksi puuttuminen tulisi aina tehdä huolellisesti, lapsi ja perhe huomioonottaen. Huolella puuttumisen ajatuksessa tiivistyy yhdellä sanaparilla sanottuna tämän tutkimuksen teoreettisen taustan sekä tutkimustulosten yhdistämisen tärkein sanoma.

Kokonaisuutena tutkimus onnistui odotusten mukaisesti. Tutkimus vastaa sille asetettuihin tavoitteisiin, ja tarjoaa lisäksi sekä uusia näkökulmia että hyödyllistä tietoa varhaiseen puuttumiseen liittyen. Tutkimus kannustaa niin päivähoidon työntekijöitä kuin kaikkia sosiaalialan ammattilaisiakin puuttumaan rohkeasti omaan huoleensa ja siten edistämään omalta osaltaan sekä varhaisen puuttumisen toteutumista että lasten hyvinvoinnin turvaamista.

LÄHTEET

Arnkil, T. E. 2004. Verkostotyö lastensuojelussa – menetelmät huolen mukaan. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eriksson, E. & Arnkil, T. E. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes. Oppaita 60. Helsinki: Stakesin kustantamo.

Heinämäki, L. 2005. Varhaista tukea lapselle. Työvälineenä kehittämisvalikko. Stakes. Oppaita 62. Helsinki: Stakesin kustantamo.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Huhtanen, K. 2004a. Päivähoito varhaisen puuttumisen mahdollistajana. Teoksessa Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa. Helsinki: Tammi.

Huhtanen, K. 2004b. Varhainen puuttuminen. Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa. Helsinki: Finn Lectura.

Huhtanen, K. 2007. Kun huoli herää. Varhainen puuttuminen koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Junttila, H. 2004. Johdanto. Teoksessa Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa. Helsinki: Tammi.

Järjestöjen Varpu-projekti 2002-2005. 2008. [Viitattu 24.2.2008] Saatavissa:
http://www.lskl.fi/showPage.php?page_id=95

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Stakes. Oppaita 63. Helsinki: Stakesin kustantamo.

Keskinen, S. & Virjonen, H. 2004. Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa. Helsinki: Tammi.

Keskinen, S. & Virtanen, N. 1999. Päiväkoti työyhteisönä. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Kivijärvi, K. & Keskinen, S. 1999. Teoksessa Keskinen, S. & Virtanen, N. (toim.) Päiväkoti työyhteisönä. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Laaksola, H. 2008. Lapselle tukea ajoissa. [Viitattu 25.3.2008] Saatavissa:
<http://www.oaj.fi/pls/portal/url/ITEM/34426FBB3EA6519CE040FC0AA70C17D8>

Laki lasten päivähoidosta 36/1973. Annettu Helsingissä 19.1.1973.

Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007.

Liikamaa, P. 2003. Varhainen puuttuminen halutaan pysyväksi osaksi käytännön työtä. Dialogi 2/2003, 20-21.

Mahkonen, S. 2003. Lastensuojeluilmoitus. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Pihlaja, P. 2004. Perheen ja päivähoidon yhteistyö. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY

Pitää puuttua omaan huoleen. 2002. Dialogi 3/2002, 34.

Rantala, A. 2004. Perheen ja päivähoiton yhteistyö. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY

Seikkula, J. & Arnkil, T. E. 2005. Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Tammi.

Söderholm, A. 2004. Johdanto. Teoksessa Söderholm, A., Halila, R., Kivitielä, S., Mertsola, J. & Niemi, S. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.

Uusitalo, H. 1995. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Helsinki: WSOY.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2006. Stakes. Oppaita 56. Helsinki: Stakesin kustantamo.

Varpu-kalvopaketti. 2008. Varpu eli varhaisen puuttumisen hanke. PowerPoint-ohjelma. [Verkkodokumentti]. [Viitattu 24.2.2008] Saatavissa: http://www.lskl.fi/showPage.php?page_id=66

Varpu toiminta Stakesissa. 2008. [Viitattu 24.2.2008] Saatavissa: http://www.lskl.fi/showPage.php?page_id=94

Viitasaari, L. 2003. Lasten kokema perheväkivalta päivähoiton haasteena. Teoksessa Paavilainen, E. & Pösö, T. (toim.) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: WSOY.

Stakes/ Arnkil & Eriksson

HUOLEN PUHEEKSIOTON ENNAKOINTILOMAKE

Lomake on tarkoitettu tueksesi tilanteissa, joissa:

- *sinulla on huolta lapsesta / nuoresta*
- *et ole syyistä tai toisesta ottanut asiaa selvästi puheeksi huoltajien kanssa ja*
- *haluat kehitellä huolen ilmaisemista osana työtäsi lasten ja nuorten hyväksi*

Lomakkeessa on kolme osaa:

Ensimmäinen osa A on tarkoitettu täytettäväksi silloin kun olet valitsemassa tilannetta, jossa aiot kehitellä huolenaiheesi puheeksiottamista.

Toinen osa B on tarkoitettu täytettäväksi silloin, kun olet juuri valmistautumassa tapaamaan lapsen/nuoren huoltajan tai huoltajat. Voit käyttää lomaketta myös muiden lapselle tärkeiden aikuisten kanssa.

Kolmas osa C on tarkoitettu täytettäväksi pian tuon tapaamisen jälkeen.

A. Täytettäväksi, kun valitset tilannetta (kysymykset 1-3)

<p>1a. Perustiedot lapsesta/nuoresta, perheestä (ilman tunnistetietoja)</p> <p>1b. Perustiedot sinusta: toimipisteesi, ammattisi</p>
<p>2. Keitä perheenjäseniä tapaat ja mitä teet heidän kanssaan?</p>
<p>3a. Mistä olet huolissasi lapsen/nuoren tilanteessa?</p> <p>3b. Mitä tapahtuu, jos et ota huoltasi puheeksi?</p> <p>3c. Mille vyöhykkeelle huolesi sijoittuu? (rastita)</p> <p>☐ Pieni huoli ☐ Harmaa vyöhyke ☐ Suuri huoli</p>

B. Täytettäväksi ennen tapaamista (kysymykset 4-8)

4. Missä asioissa (arviosi mukaan) lapsen/nuoren huoltaja (t) kokee saavansa sinulta tukea? Onko asioita, joissa hän (he) voi kokea sinut uhkaavaksi?

Tuki:

Uhka:

5a. Mitä voimavaroja lapsessa/nuoressa ja hänen tilanteessaan näet ja mitä voisit niistä kertoa huoltajalle/huoltajille?

5b. Mitä sinä ja huoltaja(t) voisitte tehdä tahoillanne ja/tai yhdessä lapsen/nuoren tilanteen parantamiseksi?

6. Miten otat huolesi ja yhteistyötoiveesi esille? Sanoita; mieti vaihtoehtoisia tapoja ilmaista huolesi, se miten kerrot voimavaroista ja ehdotat yhteistyötä.

7a. Ennakoi mitä tapahtuu puheeksiottamistilanteessa. Kuka reagoi ja miten?

7b. Ennakoi mihin puheeksiottaminen johtaa lähitulevaisuudessa?

Jos ennakoit, että puheeksiottaminen heikentää mahdollisuuksia huojentaa lapsen/nuoren tilannetta, palaa pohtimaan a) missä todella tarvitset huoltajan/huoltajien apua ja b) miten saat tuon avun; eli sanoita yhteistyötarjouksesi uudestaan.

8. Millainen tila ja aika olisi tällaiselle kohtaamiselle otollinen eli milloin ja missä otat asian puheeksi?

C. Täytettäväksi pian tapaamisen jälkeen (kysymykset 9-11)

9. Miten toteutit puheeksiottamisen?
10. Mitkä olivat tunnelmasi puheeksioton: a) alla b) aikana c) jälkeen
11a. Katso ennakoitejasi kysymyksessä n:o 7. Tapahtuiko niin kuin ennakoit vai jotakin muuta? Koitko jotain yllättävää? 11b. Miltä toiminta lapsen/nuoren tilanteen helpottamiseksi nyt näyttää? Mikä herättää toiveikkuuttasi? Mikä huolestuttaa edelleen? 11c. Mitä aiot tehdä tämän huolesi vähentämiseksi?

Heinolan kaupunki /
Sosiaalilautakunta

7.3.2007

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Olen sosiaalikasvattajan suuntautumisvaihtoehdon sosionomi (AMK) – opiskelija Lahden ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveystieteiden laitokselta. Teen opintoihini liittyvää opinnäytetyötä varhaisesta puuttumisesta päiväkodeissa. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää päiväkotien työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia varhaisesta puuttumisesta lastensuojelutoimia vaativissa tilanteissa. Tutkimusote työssäni on kvalitatiivinen.

Tarkoitukseni on hankkia tutkimusaineisto teemahaastattelujen avulla.

Haastateltavia toivoisin olevan noin 6-8, kahdesta tai kolmesta eri päiväkodista.

Haastattelut nauhoitan ja myöhemmin litteroin aineiston analysointia varten.

Haastatteluista saadut tiedot käsitelen luottamuksella ja salassapitovelvollisuutta noudattaen.

Pyydän lupaa toteuttaa tutkimukseeni liittyvät teemahaastattelut heinolalaisissa päiväkodeissa. Hakemuksen liitteenä on työni tutkimussuunnitelma.

Ystävällisin terveisin,

Erika Tiainen

TEEMAHAASTATTELU

I Huoli lapsesta

- Miten lastensuojelullinen huoli lapsesta ilmenee päiväkodissa?
- Miten päiväkodin työntekijät käsittelevät huolen tunnetta?
- Missä vaiheessa huolen vakavuus johtaa päiväkodin työntekijät toimimaan?

II Huolesta varhaiseen puuttumiseen

- Miten päiväkodin työntekijät lähtevät toimimaan huolen pohjalta?
- Mitkä tekijät johtavat puuttumiseen aikaisessa vaiheessa?
- Mikä varhaisessa puuttumisessa on helppoa / vaikeaa päiväkodin näkökulmasta?
- Millaisina päiväkodin työntekijät kokevat omat oikeutensa / velvollisuutensa puuttumiseen?

III Varhaisen puuttumisen edellytykset

- Millainen rooli päiväkodin työntekijöillä on varhaisessa puuttumisessa?
- Mitä tietoja/taitoja päiväkodin työntekijät tarvitsevat toteuttaakseen varhaista puuttumista?
- Millaista tukea päiväkodin työntekijät kaipaavat, kun puuttuminen on ajankohtaista?
- Miten varhaisen puuttumisen toteutumista päiväkodissa voitaisiin edesauttaa?

~ PUUTU HUOLELLA ~

Huolenkantajan muistilista

I TUNNE HUOLI – Luota omaan huolentunteeseesi, huoli on aina huomiosi arvoinen. Turhaa huolta ei ole olemassa.

II ARVIOI HUOLTA – Pohdi huolta sekä lapsen tilanteen kokonaisuuden kannalta että suhteessa omiin voimavaroihisi. Kuuntele omantuntosi ääntä.

III PUHU HUOLESTA – Keskustele huolesta työyhteisössäsi. Ota huolesi puheeksi lapsen vanhempien kanssa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

IV HAE TUKEA HUOLEEN – Pyydä huoleen apua muilta asiantuntijoilta. Moniammatillinen yhteistyö tukee parhaimmillaan sekä lasta perheineen että omaa työtäsi.

V USKO HUOLEESI, USKALLA PUUTTUA!